

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1901—1902.

*Vergadering van Vrijdag 29 November 1901, 's avonds te 8 uur
in het Hôtel Krasnapolsky te Amsterdam.*

Voorzitter: Kolonel DE VLAMING.

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt:

Mijne Heeren!

Het is mij zeer aangenaam u in deze eerste bijeenkomst in dit leersjaar te Amsterdam, het welkom te mogen toeroepen.

Het is het bestuur mogen gelukken de gelegenheid te vinden hier weder een spreekbeurt te doen vervullen, ter plaatse waar de vereeniging zooveel leden telt en waar zooveel belangstelling bestaat in de beoefening der militaire wetenschap.

Het verheugt mij daarbij dubbel dat hedenavond een onderwerp zal worden ingeleid, dat zeer zeker u allerbelangstelling heeft opgewekt en dit ook volkomen waard is.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Klasing en Scheffer met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat tot leden zijn aangenomen de heeren :

J. L. le Bron de Vexela, Gep. Luit.-Kolonel der Grenadiers en R. M. Ch. d'Engelbronner, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, beiden te 's-Gravenhage. — D. J. Couvée, 2e Luitenant der Artillerie; C. A. van Enschut, 2e Luitenant der Infanterie; I. J. Froger, 2e Luitenant der Infanterie; O. H. G. Gelderman, 2e Luitenant der Infanterie; D. J. Gorter, 2e Luitenant der Infanterie; M. Grondhout, 1e Luitenant der Cavalerie; F. J. C. Baron van Hardenbroek van Ammerstol, 2e Luit. der Infanterie; H. J. F. Klatte, 2e Luitenant der Infanterie; H. W. Matthes, 2e Luitenant der Infanterie; G. A. Meijer, 2e Luitenant der Genie; F. J. Quanjer, 1e Luitenant der Infanterie; E. J. J. de Roy van Zuydewijn, 2e Luit.-Kwartiermeester; H. I. von Santen, Kapitein der Infanterie; N. J. Schallenberg, 2e Luitenant der Infanterie; B. E. Stöver, 2e Luitenant der Infanterie; P. Volbeda, 1e Luitenant der Infanterie en W. H. E. Vrijdag, 1e Luitenant der Artillerie; allen te Amersfoort. — A. Pimentel, en K. F. A. Zeiler, beiden 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Amsterdam. — L. H. Caderius van Veen, C. J. C. Janssen, en H. W. van Kerkwijk, allen 2e Luitenant der Infanterie. te Arnhem. — J. W. van Alphen, Kapitein der Infanterie, en W. C. C. van Strijen, 2e Luitenant der Infanterie, te Doesburg. — J. P. E. van Ameyde, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Dordrecht. — L. L. E. Ornstein, B. Porthoine, N. P. A. du Quesne van Bruchem, J. L. van Riemsdijk, J. H. Roog, en J. H. Westerveld, allen 2e Luitenant der Artillerie, te Den Helder. — H. H. Stieltjes, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Hoorn. — M. Barnstijn, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Rotterdam. — J. G. Haas, 1e Luitenant der Infanterie, en J. P. van Mastriigt, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Utrecht.

De Voorzitter dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is de voordracht van den heer A. N. J. FABIUS, Kapitein-Adjutant der Artillerie, over :

Nieuwere denkbeelden omtrent aanval en verdediging
in den vestingoorlog.

De heer FABIUS :

Mijne Heeren!

Zooals het convocatiebiljet u mededeelde, valt mij het voorrecht te beurt hedenavond te bespreken : *Nieuwere denkbeelden omtrent aanval en verdediging in den vestingoorlog.*

Haast onnoodig te zeggen, dat ik niet kon veronderstellen u nieuwe denkbeelden aan de hand te doen, noch betrekkelijk, noch volstrekt. Niet betrekkelijk, wijl eene uitgebreide periodieke vakliteratuur geen enkele gelegenheid laat glippen, om de denkbeelden, welke zich kunnen enten op de krijgserfaring, wereldkundig te maken — en niet volstrekt, omdat ook op het gebied van de versterkingskunst en den vestingoorlog nauwelijks iets nieuws onder de zon kan verschijnen. Herhaalde malen is reeds gewezen op dien cirkelgang, op dat telkens terugkeeren van oude en zeer oude denkbeelden in een nieuw kleed, soms zelfs zonder dit kleed, en dan toch vaak gloednieuw schijnende. Zoo zetten wij ons een twintigtal jaren geleden aan de voeten van Von Sauer, om door hem onderrecht te worden in een verkorte aanvalswijze, die juist twee eeuwen geleden door den Stadhouders Willem III bij de verovering van Naarden in praktijk was gebracht; zoo zien wij thans weer de houwitsers opduiken, wier naam nog in onze dagen door één pennestreek in den Instructie-Inventaris werd vernietigd; zoo is het niet onwaarschijnlijk dat de aanvaller der naaste toekomst zich niet veilig zal kunnen achten zonder contra en circumvallatie-liniën, wier boteekenis wij mede zoeken in de geschiedenis der belegeringen van Frederik Hendrik.

Maar dan toch nieuwere denkbeelden, langzamerhand baanbrekende in binnen- en buitenland, een andere kijk op de

waarde en de beteekenis der oorlogsmiddelen en zulks niet alleen als resultaat van de krijgservaring, maar ook van gevolgtrekkingen in de theoriezaal en op het schietterrein gemaakt, gevolgtrekkingen die een zeer betrekkelijke waarde hebben, omdat de oorlogsontervinding vaak geheel in strijd blijkt met hetgeen de theoretici deden vermoeden. Aan oorlogservaring nu zijn wij in de laatste kwart helft der 19e eeuw niet veel rijker geworden; immers wij mogen ons gelukkig prijzen, dat na den Turksch-Russischen oorlog van '78 geen krijg van eenige beteekenis binnen het oude Europa woedde. Slechts China, Cuba en Zuid-Afrika leverden ons feiten, welke evenwel door allerlei omstandigheden van betrekkelijke waarde blijven, ook omdat die feiten meestal in eigenaardige omstandigheden plaats hadden; in China, toen het zoo wel uitgeruste leger der Japanners slechts het vermolmde Chineesche rijk had binnen te trekken om als overwinnaar begroet te worden; in Cuba, waar de Spanjaarden zich onder de meest ongunstige conditiën moesten stellen tegenover de Amerikanen, die zich de vrijheidsbrengers noemden.

En de Transvaal? De oorlog in Zuid-Afrika?

Alhoewel de geschiedenis van den worstelstrijd tusschen de Engelschen en de Boeren nog niet kan geschreven worden, mogen wij toch wel aannemen, dat het geloof in de werking der brisante projectielen een gevoeligen knak heeft gekregen te gevoeliger omdat verschillende proeven iets geheel anders deden verwachten, o. a. dat een voldwerk na eene beschieting van slechts een halven dag zóó gehavend zou zijn, dat geen levend wezen het verder daarbinnen kon uithouden. En hoe verschillend is daarop de ervaring der Engelschen geweest o. a. bij Magersfontein, waar zij uit 31 goed gedekte vuurmonden granaat-kartetsen en lyddiet-granaten op de stellingen der Boeren wierpen, maar daarna moesten ervaren, dat de uitwerking *nihil* was geweest, althans zoo gering, dat deze betrekkelijk sterke artillerie voor de Engelschen niets ten goede had verricht. Is het wonder, dat men dezer dagen in de nieuwsbladen de verzuchting van een Engelsch krijgsman in Zuid-

Afrika kon lezen: »hadden ze die mooie kanonnetjes maar in Engeland gehouden, wij hebben er niets dan last van, en ze maar steeds mede te sleepen!»

Vermoedelijk zal deze Engelschman evenzeer ongelijk hebben, als diegene, welke uit het verlaten van de forten om Pretoria de conclusie zoude trekken, dat alle duurzame werken geen waarde hebben, maar niettemin schuilt in die verzuchting evenzeer een kern van waarheid, als het verlaten der vestingwerken van Pretoria meer is geweest dan een noodlottig toeval of een domheid.

Over dien Zuid-Afrikaanschen oorlog zijn o. a. in een der jongste vertalingen en overdrukken, door deze Vereeniging uitgegeven, zeer belangwekkende beschouwingen geleverd door den Overste Frobenius, 1) die o. a. tot de conclusie komt »dat bij eene juiste en doelmatige toepassing der vluchtige versterkingen de artillerie *niet* in staat is om door vuur op grooten afstand eene beslissende uitwerking op eene versterkte stelling te verkrijgen.» — »De beslissing,» aldus gaat Frobenius voort, »moet evenals vroeger worden verkregen door het gevecht van nabij, en ook dan leveren versterkingen zooals niet alleen die op Cuba, maar ook alle gevechten in Zuid-Afrika hebben bewezen een niet te versmaden tactisch overwicht op.»

Zoo komen wij dan als van zelf tot de vraag welke vorm de vestingoorlog van de toekomst zal en kan aanuemen in het oude Europa, in het bijzonder ook ten onzent, waarbij ik al dadelijk moet opmerken, dat het eigenlijk juister zoude zijn te spreken van den strijd om versterkte plaatsen of stellingen. Niet alleen omdat vestingen grootendeels historische rariteiten zijn geworden, maar ook wijl in de toekomst — mede al als een gevolg van de zoo juist schietende vuurwapens — het treffen in het open veld het karakter zal aannemen van een kamp om schansen en liniën, waardoor de beteekenis van dien

1) »Versterkte stellingen beschouwd in het licht der gebeurtenissen van de in de jaren 1898 en 1899 gevoerde oorlogen» door Frobenius (5e Serie I, 1901).

zoogenaamden vestingoorlog veel grooter wordt. Deze toch is dan niet meer een bijzondere vorm van oorlogvoeren, alleen van belang voor hen, wier taak meer aangewezen scheen op de bezettingen van liniën en stellingen. En ofschoon ik nu hedenavond meer in het bijzonder den strijd in onze liniën zal behandelen, toch kan wellicht mijne inleiding over de nieuwere denkbeelden voeren tot besprekingen, die ook in breeden kring als de uwe van eenige waarde zijn.

't Was de generaal Knoop die in 1871 schreef :

»Men redeneert soms bij ons alsof alles maar aankomt op ons vestingstelsel en op onze materiële strijdkrachten : alsof alles gedaan is, wanneer deze maar goed verzorgd en in den besten toestand gebracht zijn ; alsof wij dan niets meer te vreezen hebben, het leger dan veilig kunnen verminderen en verwaarloozen, den krijgsgesest bij ons volk dan gerust kunnen laten insluimeren. Zóó te redeneeren is toegeven aan eene dwaling, die de noodlottigste gevolgen moet hebben : zelden of nooit hebben versterkingen of verschansingen de onafhankelijkheid van een land verzekerd ; maar wel wordt die verzekerd door een goed leger, door een dapper en vaderlands-lievend volk. Den waarborg van Neerlands volksbestaan moet gij niet zoeken in liniën of vestingen : gij moet dien zoeken in goede en goed aangevoerde regimenten : zorg daarvoor, zij zullen u veel minder kosten dan al uwe versterkingsmiddelen en u oneindig meer nut aanbrengen.

Ziedaar eene waarheid, die nog niet genoeg tot de overtuiging van ons volk is doorgedrongen. Wij zijn sedert een reeks van jaren ten dezen opzichte op een geheel verkeerden weg ; wij hebben te veel onze zorg gewijd aan de doode strijdkrachten, veel te veel de levende strijdkrachten — het leger, de schutterij, de volkswapening — verwaarloosd.” 1)

Het woord van Knoop bleef evenwel dat des roepende, het wetsontwerp-Van Stirum, hetwelk ons reeds langer dan een

1) *Gids*, 1871, bladz. 225.

kwart eeuw den persoonlijken dienstplicht had kunnen geven, werd verworpen en in 1874 kregen wij na eenige vergeefsche pogingen een vestingwet. Na den Fransch-Duitschen oorlog behoefde dit nu juist geene verwondering te baren. In de oorlogen van de revolutie en van Napoleon hadden de vestingen slechts een onbeduidende rol gespeeld; het beleg van Sebastopol was voor velen een op zichzelf staand feit en daar stond nu in eens de wereld verbaasd bij de drama's afgespeeld om Sédan, om Metz, om Parijs en volgde de overgave van de eene kleinere Fransche vesting op de andere. Vrij algemeen werd dit genoemd een gevolg van den slechten staat, waarin de Fransche duurzame werken verkeerden, doch men vergat, dat niet de gebreken der doode weermiddelen, maar voornamelijk die der levende strijdkrachten den val van bijna alle vestingen had verhaast, dat het moreel van de troepen zeer veel, zoo niet alles te wenschen overliet, terwijl de bevolking in niets meer geloofde, en niets meer vertrouwde.

Slechts een energiek commandant als Denfert Rocherau weet in het slecht bemande, gebrekkig uitgeruste en niet voltooide Belfort den roem der Fransche wapenen te handhaven en, ondanks lafheid en lamtheid, ondanks ziekte en ellende van de bevolking, den Duitschers het hoofd te bieden, weken en maanden lang.

Maar de Fransche vestingen waren verouderd; de Duitschers haastten zich om in de veroverde provinciën onverwinbare sterkten te stichten; en de militaire ingenieur kwam aan het woord, ten onzent met opdracht eerst de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en daarna de Stelling van Amsterdam in te richten naar de eischen des tijds.

De verjongingskuur, welke men toen die Hollandsche Waterlinie heeft doen ondergaan, is geweest een fout op historischen grondslag. Wat was die linie? In 1629 eene toevallige lijn van verdediging tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch, toen de Spanjaarden — om zoo mogelijk Frederik Hendrik tot opbreken van dat beleg te noodzaken — een inval in de Veluwe beproefden en tot Holland konden doordringen. In allerijl

moesten nu de oostelijke grenzen van Holland worden beschermd. Aan eene verdediging *à outrance* behoefde niet gedacht te worden, vooral niet omdat de Stadhouder des noods van uit 't Zuiden de aanvallers op de flank kon aantasten. — Veertig jaar later dwingen de omstandigheden Prins Willem III eerst de verdediging van de IJseloevers op te geven en daarna ook Utrecht te verlaten. Reeds is Naarden bijna zonder stoot of slag gevallen, als te goeder ure Johan Maurits te Muiden aankomt en nog in allerijl achter de lijn Muiden—Schoonhoven—Gorinchem kan worden stand gehouden. Maar geen oogenblik heeft Willem III er aan gedacht zich tot het zuiver defensieve te bepalen, want nauwelijks heeft hij de slecht gedisciplineerde troepen wat geordend, of hij beproeft een aanslag op Naarden, waarin hij niet slaagt door windstilte op de Zuiderzee. Nauwelijks een maand later tracht hij Woerden te ontzetten. Ook die poging om uit de linie te breken, gelukt niet, doch de stadhouder houdt steeds het oog op actieve handelingen gericht en na het inderdaad roemrijke beleg van Naarden, trekt hij naar de Zuidelijke Nederlanden, om vandaar uit de Franschen te bestoken.

Bij den herbouw van de voormalige Utrechtsche linie schijnt die krijgshistorische les vrij wel vergeten. 't Is waar Vondel heeft gezegd:

»een krijgsman wint genoeg, al wint hij niets dan tijd,»
doch de tijdwinst is ten slotte veelal een schrale winst met kans om het geheele kapitaal te verspelen. Zoo werd dan ook niet lang geleden de vraag gesteld, of de aanvaller voor onze liniën wel een schot kruit zoude lossen, maar zich vergenoegen zoude met een afwachtende houding aan te nemen onder beleefde mededeeling aan den verdediger, dat het tijdverzuim, hetwelk hij — aanvaller — zoude lijden, de tegenpartij op rond een millioen per dag zou komen te staan. Een dergelijke vreedzame oplossing van een anders zoo bloedig conflict schijnt mij heel gelukkig toe, vooral wanneer de aanvaller het betrekkelijk zoo goedkoop wil doen! Maar toch schuilt er in die boutade een diepere zin. Niet, dat ik de conclusie onder-

schrijf: slecht alle uwe linies en stellingen! maar omdat zij wijst op dit groote gebrek, hetwelk ons vestingstelsel aankleeft: gemis aan uitvalspoorthen. 't Is daarom dan ook, dat — nu wij, dank zij de gewijzigde militiewetten, over meer mennekes zullen kunnen beschikken — weer opnieuw de aandacht moeten vestigen op de uitbreiding van de Amsterdamsche Stelling naar Zee. Of hebben le Brune en Daendels in 1799 ons niet het voorbeeld gegeven? Eerst in de tweede plaats kwam toen de verdediging van Amsterdam, door Dr. Kraijenhoff zoo gelukkig voorbereid, als een reduitstelling; op den voorgrond stond de verdediging van Holland tegen de geallieerde Russen en Engelschen in het open veld, en dat ondanks de eigenaardige moeilijkheden waarin de Fransch-Bataafsche aanvoerders verkeerden te midden van eene bevolking op wie — in die dagen van reactie na de omwenteling van 1795 — niet volkomen te rekenen viel.

Al heel spoedig na de aanneming van de vestingwet is er op gewezen, hoe het zuiver passieve van die Nieuwe Hollandsche Waterlinie viel af te keuren. »Geen muis er in, maar ook geen muis er uit,» merkte Kainos op, Kainos — kind van zijn tijd — die zoozeer in vestingen geloofde, dat hij het »een onvergeefflijke dwaasheid noemde, ons eigen leger buiten onze positiën te zenden verder dan 1000, 2000, welnu laten wij zeggen, verder dan 3000 Meter.» En toch geloofden toen nog velen aan een offensief optreden van uit de Gooische hoogten, waaraan men later niet meer durfde denken, terwijl ook het opereeren van uit Holland naar de Noordelijke provinciën een te stout bestaan wordt geheeten.

Intusschen is nu — mede als een gevolg van het geloof in de brisant-projectielen, — sedert enkele jaren de groote waarde van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie in twijfel getrokken. Sommigen achten haar nog alleen als sperlinie van beteekenis, en al het licht valt grootendeels op de Stelling van Amsterdam, die herhaaldelijk op het papier geprojecteerd, in onderdeelen telkens weer moest worden gewijzigd en op dit oogenblik wordt gevormd door een cyclus van duurzame werken,

zoo verschillend in vorm en gehalte, alsof zij bestemd waren voor het aanschouwelijk onderwijs in de geschiedenis van den vestingbouw. Ik noem hier naar chronologische volgorde: Weesp, Muiden, Abcoude niet omgewerkte en wel omgewerkte zandophoogingen, Aagtendijk en Velzen. Laat mij onmiddellijk doen volgen, dat uit de aanschouwing van het jongste verleden ook een les voor de toekomst moet volgen, want de verschillende stelsels en ontwerpen — werkelijk verdienstelijke pogingen om op fortificatorisch gebied iets goeds en duurzaam te leveren — wijzen er op hoe ieder dood weermiddel slechts kan voldoen aan de behoeften van het oogenblik. Het is als een vloek, die op iedere vesting en ieder fort rust, dat geen rekening kan worden gehouden met de eischen der techniek van morgen en dat te minder naar mate de technische wetenschappen sneller vorderingen maken. De Commissie van 1840 — bestaande uit de toenmaals meest gezaghebbende Fransche autoriteiten op fortificatorisch gebied — ontwierp voor de verdediging van de Fransche hoofdstad een plan, hetwelk met opoffering van millioenen is uitgevoerd en dat voor die dagen voldeed aan de hoogste eischen, welke men stellen dorst; dertig jaren later was het geheel verouderd, waren de omstandigheden zóó veranderd, dat de Duitschers geen oogenblik aarzelden om Parijs aan te tasten, alhoewel zulks in 1840 een onmogelijkheid werd geacht.

Zoo mogen wij het dan ten slotte een geluk noemen, dat de voltooiing van de Amsterdamsche Stelling herhaaldelijk is vertoond, in de eerste plaats ten gevolge van de brisantgranaten. De oorspronkelijk geprojecteerde, betrekkelijk eenvoudige forten kwamen niet tot uitvoering en reeds waren verschillende werken ontworpen, voorzien van koepels voor zwaar geschut, toen de vraag rees of de oplossing van het versterkingsvraagstuk, wel gezocht moest worden bij ijzer en beton alleen, of de militaire ingenieurs wel genoegzaam in het oog hielden, dat die forten door hunne grootte voor den tegenstander een breed en daardoor gemakkelijk te treffen doel boden, terwijl de intervallen — de ruimten tusschen de forten

onderling — evenzeer te groot waren, zoodat de aanvaller tusschen de werken kon doordringen. 't Was toen Welischko die trachtte aan te toonen, dat de koepels geen absoluten weerstand bieden en dat bovendien de forten zelve geen zwaar geschut noodig hebben — welk denkbeeld ten onzent al mede in de eerste plaats door den kolonel Voorduijn werd ondersteund. In stede van dat zwaar geschut vroeg Welischko voor de duurzame werken een krachtige infanterieverdediging. Zooals wij weten, zijn daarna de strijdmiddelen van de forten allengs verdeeld over de tusschenterreinen; de forten zelve zijn voor het meerendeel geworden steunpunten, met eenig licht snelvuur geschut en eenige kanonnen voor het groot flankement — het zoogenaamde traditoren-geschut.

Slechts noode ging men er toe over de zware, lange kanonnen uit de forten te verwijderen, omdat die vuurmonden de zoogenaamde veiligheidsbewapening vormden en alzoo den eersten aanloop van den aanvaller moesten keeren, terwijl zij bij eene verdediging van het voorterrein de eigen troepen konden steunen en een terugtocht dekken. Alleen in de forten, meende men, kon er sprake zijn van een ten allen tijde beschikbare veiligheidsbewapening; alleen binnen die werken konden de kanonnen worden opgesteld op beddingen, achter goed bekleede borstweringen, met nissen, schuilplaatsen e. d. daarneven, in één woord zóó, dat zij op ieder gewild oogenblik konden vuren. Oorspronkelijk koesterde men daarbij de hoop, dat die kanonnen — zoodra zij door den aanvaller te sterk onder vuur zouden worden genomen — nog wel uit de forten verwijderd konden worden. Daartoe waren zij echter te zwaar, en op grond van de uitkomsten bij oefeningen verkregen, dorst men ten slotte niet weerspreken, dat alles wat aan materiëel uit een goed beschoten fort zou kunnen verwijderd worden, winst moest heeten. Nu bleef slechts de troost over, dat die lange vuurmonden dan wel hun plicht zouden hebben gedaan.

Maar ook omtrent dit laatste rees twijfel en wel te sterker naar mate de uitkomsten met de brisantgranaten op het proef-

veld verkregen, deden vreezen, dat dergelijk geschut op de hooge en daardoor zichtbare wallen van duurzame werken — wier ligging daarenboven aan een ieder bekend is — te spoedig en te geducht door den aanvaller onder vuur zou worden genomen. Ten slotte werden aldus die zware kanonnen overgebracht — althans grootendeels — naar terreinen buiten die forten en niet gedekt — zooals de voorstanders van gepantserde koepelforten hadden gewenscht — door een stalen rusting.

In hoeverre nu voor dit geschut der veiligheidsbewapening buiten de forten al of niet reeds in vreedstijd batterijen zullen worden gebouwd, kan ik niet zeggen, doch zoo dit het geval mocht zijn, zoude ik het betreuren, omdat de ligging van dergelijke duurzame batterijen voor den aanvaller niet verborgen kan blijven en het juist het streven moet zijn en blijven het geschut door herhaalde verplaatsing voor den aanvaller verborgen te houden. Vergis ik mij niet, zoo beschikken wij thans over genoegzame middelen om de vuurmonden op elke gewilde plaats in batterij te brengen, waardoor wij in staat zijn om overal geschut op te stellen, waar dit tactisch gewenscht wordt. Ook daarom kan ik niet meegaan met het denkbeeld van den heer von Schmid 1) om ter plaatse, waar vermoedelijk batterijen zullen noodig zijn, een als 't ware sluimerende fundeering te heien. Ons geschut moet mobiel zijn, moet overal kunnen optreden; ook in slooten en op plassen. Zware aarden borstwering kunnen wij ontberen, mits het geschut ongezien kan worden opgesteld, achter maskers dus, eene lichte borstwering is dan voldoende. De artillerie moet met haar geschut als 't ware tirailleeren. Vindt zij geen dekking in het terrein — in hoofdzaak bescherming tegen scherfwerking — kan zij niet gemaskeerd worden door geboomte e. d., dan moeten er gezichtsdekkingen worden gebouwd, die niet in het oog vallen, de kleur van de omgeving hebben en zich door niets eigenaardigs kenmerken.

1) Jhr. L. M. A. von Schmid. „Tusschenbatterijen in de stelling van Amsterdam”, 's-Gravenhage 1898.

Hoe dit zij — ik kom straks nog op de verplaatsbaarheid terug — de duurzame werken in de liniën ten onzent worden nu algemeen beschouwd als in hoofdzaak steunpunten te zijn, en als zoodanig hebben wij ze dan ook te beschouwen, waarbij al dadelijk moet worden opgemerkt, dat zij zich door hunne hooge ligging onmiddellijk aan den aanvaller verraden, en ook daardoor zeer kwetsbaar zijn. Op allerlei wijzen heeft men getracht die kwetsbaarheid te verminderen, ingenieurs van naam en verdienste hebben er hun beste krachten aan gewijd en zelfs is voorgesteld een dergelijk steunpunt te construeeren uit één reusachtig stuk beton, met hefkoepels, waarin geschut van allerlei kaliber. Als 't ware een kolossale monitor van steen, schuil gaande in het zand, een landmonster als de *Nautilus* van Jules Verne, naar de laatste methodes gemachinceerd: *etout par l'électricité!*"

Werkelijk dat beeld is niet overdreven; reeds nu hebben onze bomvrije min of meer gepantserde forten veel van schepen op het droge, en terecht wordt hier en daar gewezen op de moeilijke bevelvoering in die forten. Wel kan men daarin door een commando-toren eenigszins te gemoet komen, doch de bevelen en rapporten moeten dan worden overgebracht door spreekbuizen, telefonen of telegrafen, wat ook al eigenaardige bezwaren medebrengt. Maar die commando-toren maakt het ook al weer onmogelijk, dat de fortcommandant op het kritieke moment ter plaatse is, waar zijn tegenwoordigheid vereischt kan worden: bij zijn soldaten op den open wal, terwijl het nog altijd de vraag blijft, in hoeverre of die commandant — in een dergelijken stalen doos verstopt — gelegenheid zal hebben zich voldoende rekenschap te geven van alles wat er *om* het fort gebeurt. Want dat fort is niet — buitengewone gevallen uitgezonderd -- als het zeeschip een zelfstandige grootheid, neen, het moet rekening houden met den loop van het gevecht in het terrein rondom, het moet steunen en gesteund worden, want slechts weinige van die steunpunten hebben voldoende eigen verdediging. De vorm van dit betrekkelijk kleine ondiepe werk maakt het onmogelijk voldoende in de flankver-

dediging te voorzien, terwijl verder de technische eischen, aan die flankverdediging te stellen, zóó groot zijn, dat er verder niet aan gedacht wordt. De eigen verdediging moet dus alleen gevonden worden in het geweevuur en in het vuur uit enkele hefkoepelkanonnetjes. In hoeverre deze laatste aan de verwachtingen der voorstanders zullen voldoen, waag ik niet te beslissen. Voor de bediening wordt in de eerste plaats vereischt „personeel dat aan verstandelijke ontwikkeling een sterk zenuwgestel paart”, hetgeen waarlijk niet te verwonderen zal zijn, als men zich een oogenblik de positie van dit personeel denkt in zoo'n ronde ijzeren doos: daarbuiten het onafgebroken knetteren van het geweevuur, telkens overstemd door het donderend en dreunend losbarsten van brisantgranaten, en daarbinnen het venijnig, scherp, helschratelend geknal van het snelvuurkanon, van de buitenwereld als afgesloten, zich geen juist denkbeeld kunne: de vormen van het gevecht, door een smalle sleuf iets ziends, iets ontdekkende, den vijand hier, daar, gindsch . . . en schietende, al maar schietende in een benauwde atmosfeer, telkens opsnuivende en inademende die vuile, zilte buskruitgassen — steeds maar schietende te midden van dat helsche gedreun en geknal, donderslag op donderslag, vóór, achter, van alle kanten . . . en dan geen oogenblik zijn koelbloedigheid verliezende, niet alleen schieten, maar ook richten, ieder schot richten en tevens waarnemen.

In hoofdzaak zal de eigen verdediging van het fort dan ook wel moeten steunen op het vuur van infanterie en mitrailleurs, terwijl in de eerste periodes van het gevecht een doorgezette aanval op het fort mede bestreden wordt door de achtergelegen troepen en accesbatterijen. Van nevenforten verwacht ik niet veel, omdat ik hoe langer hoe minder geloof in het zoogenaamde groot flankementsvuur, als van groote beteekenis. Gaarne neem ik aan, dat het gelukken zal binnen eenige minuten een of meer granaatkartetsen te doen springen op een gewilden afstand van 2000 à 2500 M., maar de uitwerking van die projectielen is van zooveel factoren afhankelijk, dat het resultaat meestal zal blijven beneden de verwach-

ting. 't Is waar een enkele granaatkartets kan velen buiten gevecht stellen, maar zouden de overige aanvallers zich daardoor laten weerhouden? Wie leest van de doodsverachting, waarmede de Tommies — zoo dikwijls als minderwaardige soldaten gebrandmerkt — de stellingen der Boeren aanvielen, moet daar over wel anders denken.

Dat groot flankementsvuur uit de forten heeft daarenboven nog een groot bezwaar. Men denke zich eens een tweetal steunpunten, van achteren en ter zijde door eigen troepen gesteund, en waarvan het eene wordt aangevallen. Hoe kan nu het andere groot flankementsvuur brengen zonder de omliggende troepen te bedreigen en hoe weet de fortcommandant het moment, waarop hij, zonder die eigen troepen te beschieten, mag vuur geven. Zal hij dat van uit zijn commando-toren zien — ook bij nacht, of kan iemand veronderstellen, dat die omliggende, sterk verspreide troepen zoodanig in de hand zijn van één bevelhebber, dat deze ze op elk gewild oogenblik kan terugtrekken?

Zelfs al kon men aan het fort een eigen verdediging geven, dan nog zou deze eerst van beteekenis worden zoodra het werk door den aanvaller wordt omsingeld en van alle zijden en naar alle kanten vuur kan geven naar believen, aldus in een der latere periodes van het gevecht en allerm minst in de eerste, als het steunpunt moet samenwerken geheel in den geest van dien Commandant, aan welke ook het bevel over de om en bij het fort liggende troepen is toevertrouwd.

Maar het fort heeft geen of althans geen voldoende eigen verdediging: — het kan tegen overrompeling waken, verrassingen afslaan, maar zelfstandig den strijd voortzetten, nadat het van alle kanten door den aanvaller is omsingeld, kan het op den duur niet. Door gemis aan voldoende klein flankement is het vooral aan de voorzijde zwak en is een grachtsovergang volstrekt niet buitengesloten.

Doch is dat ook wel noodig; kan een dergelijk steunpunt iets bijdragen tot een retour offensief van den verdediger? Is het — ceumaal in handen van den aanvaller — voor dezen

niet een al te gewichtig punt, waarin hij op zijn beurt, zich veel veiliger nestelt dan in een aarden redoute, en zou derhalve een dergelijke redoute als steunpunt — zonder geschut — niet de voorkeur verdienen, ook omdat zij door ons zoo makkelijk te heroveren valt?

Als van zelf kom ik hier tot de quaestie woon- of wachtforten en nu aarzel ik geen oogenblik te verklaren, dat ik mij althans *in beginsel* schaar aan de zijde van hen, en ik mag hier zeker in de eerste plaats den heer Jhr. von Schmid noemen, die om wachtforten vragen. Over de inrichting van deze laatste zal ik voorshands niet in *détails* treden, wel meen ik te mogen zeggen, dat een of twee wachtlokalen, zooals die in den bedekten weg te Naarden zijn gebouwd, mij voldoende lijken, waarbij ik natuurlijk uitga van het denkbeeld, dat de bezetting telkens moet worden verwisseld. Juist hier tegen zijn talloze bezwaren aangevoerd, doch ik acht het werkelijk niet van zooveel beteekenis, dat een bezetting nu en dan langer dan een etmaal op een dergelijk fort moet vertoeven. Voor de bezetting van een fort, die bestemd is om dagen, misschien weken in die beperkte ruimte te blijven, zal het noodig wezen het moreel op allerlei wijzen te steunen en te sterken, kunnen hooge eischen aan de voeding en de verpleging worden gesteld, doch voor een vier-en-twintig uren bezetting is dat alles niet noodig. Wel kan de toestand voor haar zeer onaangenaam worden, doch als wij nagaan hoe het materiële leven was van de Boeren in de eerste maanden van den oorlog, toen het geluk nog aan hunne zijde stond, dan behoeft de toestand van die forten-bezettingen ons niet zoo angstig te maken; en die Transvaal oorlog kan ons daarbij leeren, hoe het tijdig bezetten van bedreigde punten onder hevig vijandelijk vuur bij lange zoo onmogelijk niet is, als wij ons dikwijls voorstellen.

En nu laat ik nog de vraag daar, wat de toestand zal zijn van eene bezetting die dagen lang zit opgesloten in de kazematen — dagen lang, bij kunstlicht, onder het hevig bombardeer-vuur, in een spoedig bedorven atmospheer, geen buiten-

lucht ruikende, moreel sterk gedepimeerd door het wachten, al maar wachten, zonder iets te kunnen doen.

Is werkelijk de waarde van de woonforten als steunpunten van overwegende beteekenis, rechtvaardigen zij den moreelen knak die hun verlies noodzakelijk moet medesleepen, dan zon daaruit als van zelve volgen, dat wij aan een tweede linie — een lijn van verdediging achter de permanente — eigenlijk niet behoeven te denken dan om de eer van de vlag en de wapens te salveeren. Dit nu kan ik allerminst gelooven, integendeel, ik geloof dat van stonde af de verdediger erop bedacht moet zijn, zoo noodig herhaaldelijk te retireeren, ook om dien aanvaller steeds verder in het polderland te lokken, wjl die aanvaller daardoor meer en meer in ongunstige conditie komt, grootendeels door eigenaardigheden van het terrein en verder door de ongezondheid van een bodem, die weken, misschien maanden lang, is geïnuundeerd geweest.

Uit een en ander volgt volstrekt niet, dat ik zou adviseeren de bestaande forten af te breken, neeu, slechts noode moet men daartoe overgaan, want een verouderd of gebrekkig fort kan dikwijls nog veel beter zijn dan geen fort, maar wel durf ik concludeeren dat men ten onzent aan de permanente steunpunten te hooge waarde toekent.

De verdediging van de liniën en stellingen zal in hoofdzaak moeten uitgaan van de tusschenterreinen. Hier dus geen vaste, reeds in vreedestijd te bouwen batterijen, wier ligging te voren aan den aanvaller bekend kan zijn, wel daartegen naar middelen gezocht om op elke gewilde plaats geschut in batterij te kunnen brengen, waartoe mede noodig zijn goede wegen, land- en waterwegen, die niet alleen kunnen dienen om geschut te verplaatsen en munitie te veroveren, maar die tevens door de infanterie kunnen benut worden om met den meesten spoed naar het gevechtsterrein te snellen. Dat gevechtsterrein — wanneer wij nu eenmaal in de eigenlijke stelling zullen zijn teruggetrokken — zal in de eerste periodes van de doorgezette aanvallen op die eigenlijke stelling, gelegen zijn in de lijn der steunpunten, voor een deel achter kaden en dijken

(ik wijs hier op den Beemster-ringdijk en een deel van den Haarlemmermeer-ringdijk) voor een deel achter de aardenwerken, welke wij in de laatste jaren zagen verrijzen, doch oorspronkelijk — naar ik meen te weten — meer bestemd werden tot gezichtsdekking en gedekte gemeenschapsweg, dan tot verdedigingslijn. Als gezichtsdekking zijn die verbindingswallen niet zonder betoekenis voor zoolang de beplantingen nog niet hebben plaats gehad of nog niet tot voldoende wasdom zijn gekomen, als verdedigingslijn kleeft aan dien langen, rechten wal het groote nadeel, dat de aanval — eenmaal meester van een stuk — den verdediger onmiddellijk in de flank kan tasten en hem als 't ware doet oprollen: enkele stoutmoedige schutters zouden er in kunnen slagen de geheele lijn te doen ontruimen. Dat nadeel is evenwel te ondervangen door in dien rechten wal hier en daar traversen op te werpen bijv. lunetsgewijze, als reduits, maar zoo ingericht, dat van daaruit gemakkelijk tegenstooten kunnen worden gegeven. Verder zal men ten snelste moeten voortgaan met het beplanten en wel zóó, dat de geheele stelling aan het oog van den vijand is onttrokken en nochtans de ligging der verdedigingsmiddelen niet valt af te leiden uit de ligging van de beplante strooken en zoomen.

Eerst in de laatste jaren is men aan de beplantingen van de liniën en stellingen die zorgen gaan wijden, welke zij noodig hebben, doch dan ook met woeker teruggeven, niet alleen in contanten — en men moet waarlijk niet te gering denken over de voordeelen, die ten slotte de houtkap zal opleveren — maar ook uit een zuiver militair oogpunt. Niet onaardig wordt in een der laatste afleveringen van het Militär Wochenblatt (1) het beplanten van verdedigingswerken vergeleken met het streven om de militaire kleeding te ontlasten van allerlei schitterende waardigheidsteekenen en versierselen, waarbij er tevens op wordt gewezen hoe die beplanting of bebossching minder eenvoudig is, dan zij schijnt te zijn. In de eerste plaats toch

(1) Kriegsgärtnerei — Mil. Wochenblatt No. 64 van 1901.

moet worden nagegaan niet alleen welk geboomte of de landstreek toelaat, maar ook de kleur van het gebladerte in verschillende tijdstippen van het jaar, in verband met de omgeving en met de reeds aanwezige boomen en bosschen. Sommige houtsoorten toch zijn in het voorjaar vroeg groen of krijgen eerst laat hun blad, andere worden snel donker, of reeds in den nazomer geel, zoodat — wanneer de militaire beplantingen niet met veel zorg zijn gekozen — zij in sommige jaargetijden zich zouden verraden door eigenaardige kleurschakeeringen.

En niet alleen aan de buitenzijde der stellingen zal men tot het bebossen moeten overgaan, maar ook daarbinnen — zowel ter maskeering van een eventueele tweede of derde verdedigingslijn, als van wegen, logiesgebouwen, magazijnen, opstellingsplaatsen voor geschut e. d. Dit alles zal te minder bezwarend zijn, omdat ook deze bosch-cultuur productief kan worden gemaakt.

In het bijzonder wijs ik hier op de noodzakelijkheid van die maskeeringen, nadat ik kennis heb gemaakt met de resultaten van de tele-photograaf, gepubliceerd in het *Strand Magazine* van April 1900 en overgenomen in de October-aflevering van Boons-magazijn 1901. Zelfs aannemende, dat het toestel waarmee op afstanden van 3000 M. zulke scherpe beelden werden verkregen — op eene reproductie van een dier photographieën kan men zelfs de kanonnen van een fort duidelijk onderscheiden — nog niet voor oorlogs-gebruik is geschikt, dan is de mogelijkheid volstrekt niet uitgesloten, dat het toestel binnen korten tijd zóó wordt verbeterd, dat de militaire waarnemers er partij van kunnen trekken, zowel van hooge torens als van uit luchtballons of wel met behulp van vliegers.

Reeds sprak ik met een enkel woord over de wegen binnen onze stellingen en het zij mij nu vergund daarop nog even terug te komen.

Een goed stelsel van wegen is niet alleen een zuiver militair belang, het is ook van groote beteekenis voor de welvaart

van de bevolking. Door het aanleggen en verbeteren van wegen wordt een tweeledig doel bereikt, en niet genoeg kan de militaire ingenieur er op bedacht zijn den aanleg van wegen voor bijzondere, niet-militaire doeleinden zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met de eischen van het verkeer in oorlogstijd. Dit geldt niet alleen spoor- en tram-banen, maar vooral ook verbindingen te water, afmetingen van sluizen en bruggen, want boven spoor- en tramwegen hebben kanalen en vaarten het voordeel, dat zij een gemakkelijker verkeer toelaten — slechts bij dubbel spoor kan bij eerstge-noemde ongestoord in beide richtingen worden verzonden — eenvoudiger trekkracht mogelijk maken, en moeilijk te vernielen zijn. Spoorbanen liggen over het algemeen te hoog; een deraillement stoort uren lang het vervoer, en hoe snel een spoorbrug of ander kunstwerk is „op te blazen” leeren de Boeren ons nog altijd. In de laatste jaren is de beteekenis van de waterwegen zeer sterk toegenomen door het meer en meer algemeen gebruik van motorbooten, vaartuigen van allerlei vorm en grootte, die op weinig kostbare wijze van eigen beweegkracht zijn voorzien en geen bijzonder technisch ontwikkeld personeel eischen. Deze omstandigheid kan zeker onzer verdediging ten goede komen, waar wij er zooveel nut van kunnen trekken o. a. tot vervoer van onze munitie, en dit is te meer van belang, omdat het transportmiddel tevens berg-plaats kan wezen, een telkens verplaatsbaar magazijn en door die verplaatsbaarheid voor den vijand onvernietbaar. Ook zullen wij in schuiten te water piketten en reserves moeten herbergen, waardoor het bouwen van barakken onnoodig wordt en de kosten van het logies tot een minimum worden beperkt, terwijl bovendien de inrichting van die schuiten tot logies weinig tijd vordert. Voor die drijvende kleine kazernes is de verplaatsbaarheid eveneens een onwaardeerbaar voordeel.

Maar van niet minder betekenis is de toepassing van de motoren voor het gevecht te water, waardoor het vraagstuk der nitleggers weder in een geheel nieuwe phase is getreden. Natuurlijk zal ik hier niet memoreeren hoe oud de gewapende

vaartuigen hier te lande reeds zijn, doch ik mag er nog wel met een enkel woord aan herinneren dat de troepen van Luxemburg, 3500 man sterk, op den bekenden tocht naar Bodegraven en Zwammerdam in December 1672 door één enkelen uitlegger nabij Mijdrecht gedwongen werden zijwaarts af te slaan.

Toen nu ongeveer een dertig jaar geleden de generaal Delprat op nieuw de aandacht vestigde op het groote belang van eene verdediging te water, dacht men onmiddellijk weer aan de houten Amsterdamsche zolderschuiten, platboomde vaartuigen, die men in oorlogstijd als 't ware voor 't nemen had. Aanvankelijk schijnt men toen niet gedacht te hebben aan het plaatsen van zware kanonnen en allermint van mortieren op de uitleggers. Wat later werd dit wel het geval, maar nu rezen ook onmiddellijk de bezwaren: het richten was moeilijk, aangezien de vaartuigen bewegelijk bleven, de uitwerking van het schot als juistheidsschot, gaf door die bewegelijkheid tot bedenkingen aanleiding en de snelheid van de beweging der uitleggers als vaartuigen liet natuurlijk zeer veel te wenschen over, welk bezwaar allengs meer gold, omdat de vraag naar beweegbaarheid ook voor de vestingartillerie met den dag toenam. Intusschen nam de Marine proeven met zoogenaamde achterwielsloepen — platboomde stoombootjes, die, in plaats van twee raderen langscheeps, er een hebben aan de achterzijde. In hoeverre die proeven min of meer bevredigend zijn geweest, kan ik niet zeggen, wel weet ik dat de vier achterwielsloepen door de Marine nu juist niet met groote voorliefde zijn ontvangen en dat zij na een of meer proeftochten — nu een tiental jaren geleden — op 's Rijks werf alhier zijn opgeborgen, om wellicht later als rareit weder op te duiken.

De belangstelling in het gevecht te water is daarna weer sterk verflauwd, niettemin moet hier worden gewezen op de invoering der zoogenaamde drijvende stoelen tot mitrailleurs n.l. een eenvoudig roeibootje, bewapend met één mitrailleur, maar dat althans eenige eigen beweegkracht heeft.

Door de toepassing der motoren op de binnenschepen treedt

alzoo het vraagstuk der uitleggers weer in een geheel ander licht.

't Was de kapitein Swaving die in zijne zoo belangrijke studie over de verplaatsbare pantserskoepels" een requisitoir over de uitleggers uitbracht, dat naar veler gevoelen op een doodvonnis zou uitloopen. Voor die gewapende vaartuigen, zoo redeneerde hij o. a. is geen andere plaatsing dan op den boezem mogelijk, daardoor weet de tegenpartij onmiddellijk hun ligplaats te vinden; zij liggen op het boezemwater te hoog en zijn daardoor te zichtbaar; het tijdelijk verplaatsen, het zoogenaamde verhalen is een moeilijke en tijdroovende handeling; en van nachtelijk vuur zal niets terecht komen, omdat men aan den uitlegger geen vasten stand kan geven. Alzoo een gemaskeerde veldbatterij in een polder vergelijkende met een batterij uitleggers in een boezemwater, was voor hem de keuze niet moeilijk, omdat de eerste veel onzichtbaarder zoude wezen, spoedig bekend zou zijn met den afstand tot het doel, sneller vuurtempo heeft en veel gemakkelijker vuurleiding waarborgt. Schakelen wij nu het bezwaar van de logheid uit, dan moet al dadelijk worden opgemerkt, dat de ligging op het boezemwater — dus vrij wel loodrecht op de schootsrichting — bij gebruik van rookzwak buskruit niet veel ongunstiger is dan op een water in het verlengde van die schootsrichting, immers de lengtespreidingen zijn betrekkelijk groot en vooral bij brisantvuur is de uitwerking zeer afhankelijk van het juiste springpunt; gelukt het nu den uitlegger zich telkens zeer snel naar rechts en links te verplaatsen, zoo zal de uitwerking van het vijandelijk vuur tot een minimum kunnen worden teruggebracht. En naarmate die uitlegger beweegbaar wordt, kan zij des te gemakkelijker tijdelijk worden weggetrokken om wat verder zich op nieuw te doen gelden. Ziet men verder van het gebruik van zolderschuiten af — die betrekkelijk vrij hoog op het water liggen — zoo vermindert ook de zichtbaarheid. Dat deze evenwel ook nu zeer gering is, bleek bij verschillende vaartochten vrij voldoende; alleen de in beweging zijnde uitlegger is op eenige honderden Meters afstand te ontdekken en voornamelijk ten gevolge van

het boomen: de houten stokken waarmede de zolderschuit wordt voortbewogen, steken bij het voortduwen telkens sterk tegen de lucht. Gebruikt men geen boomen en geeft men het vaartuig de kleur van de omgeving, bekleedt men het uitwendig met riet, biez en e. d., dan is het zelfs van dichtbij nauwelijks te onderkennen. De opstelling van eene batterij veldartillerie in onze polders wordt verder wat al tegemakkelijk voorgesteld; meestal toch zal die batterij in de polders indirect moeten richten, terwijl juist het voordeel van den uitlegger kan zijn, dat zij direct richt en schiet, waardoor mede het bezwaar van de moeilijke vuurleiding vervalt en dat te eer, wijl de vestingartillerie ten slotte grootendeels zal moeten terugkomen van haar inschieten van alle vuurmonden als één beschouwd. Zal die batterij verder een gewenschte beweegbaarheid hebben, dan zal men voor haar hier en daar wegen moeten aanleggen, anders vrees ik dat zij op verschillende plaatsen naar den waren zin van het woord in de klei zou rijden. En nu zwijg ik 'nog van het zooveel grootere doel dat een batterij met hare paarden en voertuigen aanbiedt in vergelijking met eenige schuiten, welke laatste nog het voordeel hebben dat alles één geheel vormt: vuurmond, vervoermiddel, munitiebergplaats en bediening.

Doch zelfs het bezwaar van de uitsluitende plaatsing op de boezemwateren vervalt, zoodra wij geschut gaan brengen op motorbooten met weinig diepgang, booten, die zich gedeeltelijk ook op de inundatiën begeven. Reeds nu vervaardigt de gasmotorenfabriek van Deutz bij Keulen motorbootjes van 0,8 M. diepgang bij een lengte van 8,5 en een breedte van 2,2 M. en een bewegkracht van 3 tot 4,5 paardenkracht, waardoor een snelheid van 3 Meter in de secunde kan worden verkregen. Dergelijke vaartuigen hebben — als alle schroefbooten — de schroef aan de achterzijde; doch nu is het gelukt dat voortbewegingsorgaan te brengen in het midden, onder de daartoe bovenwaarts gebogen kiel, zóó dat de bodem van het vaartuig daar ter plaatse een half cylindervormige deuk naar binnen heeft. De as van die schroef ligt nu in een vlak,

dat nauwelijks onder de waterlijn is gelegen, terwijl de schroef *in* die uitsparing niettemin geheel door water is omringt, zoodat zij ten volle haar werking kan doen gelden.

Op die wijze wordt de diepgang tot een minimum teruggebracht. Geen oogenblik behoeven wij er dan ook aan te twifelen, of de aanvaller zal dergelijke vaartuigen op onze inundatiën brengen, waartegen wij gedeeltelijk kunnen waken door de inundatiën zoo laag mogelijk te stellen. Doch ook daar moet de terreinkennis ons ten nutte komen, en van onze kleine, gewapende vaartuigen achter laag struikgewas, riet e. d. moeten wij eischen, dat zij door de diepere tochtsloten retireeren, peilende op goed vastgelegde merken enz.

Verder zullen de uitleggers voor nabijverdediging achter en bij de verdedigingslijnen van onberekenbaar nut kunnen worden; zwaarder vaartuigen met zwaarder geschut, lichtere vaartuigen met klein geschut, pompoms, mitrailleurs e. d., altijd gereed om op het eerste oogenblik in het vuur te komen, snel te verplaatsen en zoo noodig snel te retireeren. Ook zwaarder geschut, zeide ik, want het behoeft toch zeker geen betoog, dat het vrij gemakkelijk en eenvoudiger zal zijn een kanon op een lage motorboot te water te vervoeren dan te land, waar men of veel menschen of eenige paarden of wel een automobiel noodig heeft. En niet genoeg kan ik er op wijzen, dat die snelle verplaatsbaarheid het haast den aanvaller onmogelijk maakt zich voldoende op zoo'n vuurmond in te schieten. Tegen die motorbooten wordt het bezwaar aangevoerd, dat zij op vrij verren afstand hoorbaar zijn, gedeeltelijk is dit juist, doch dit geldt in hoofdzaak alleen voor verrassende aanvallen, want tijdens eene beschieting of een aanval zal dit betrekkelijk nog bescheiden tuf-tuf geluid te midden van het geweer- en geschutvuur — gezwegen nog van het gekraak en gedreun der ontploffende projectielen — toch niet waarneembaar zijn. Gelukt het nu niet de petroleummotorbeweging geruischloos te maken, zoo zal men voor verrassende aanvallen elektrische bootjes moeten benutten, die — en zulks is nu reeds niet meer met de

petroleum-motoren het geval — nog vrij zeldzaam zijn. Personeel voor die motoren behoeven wij niet afzonderlijk te recruteeren, want met den dag neemt het aantal schuiten toe, waarin een motor geplaatst wordt, bediend door een eenvoudigen schipper. De vraag in hoeverre de Marine ten deze al of niet zal of kan helpen, kunnen wij hier ter zijde laten; — over die samenwerking van land- en zeemacht sprak ik elders, en ik zou er verder geheel over zwijgen, ware het niet dat het ook alweer de oorlog in Zuid-Afrika is, die ten duidelijkste aantoonde dat de landmacht dikwijls zal moeten beschikken over personeel en materieel der Marine. Voor eene goede samenwerking wordt nu in de allereerste plaats eene voorbereiding in vreedestijd geëischt, een stuwen van de verdediging zooveel mogelijk in ééne richting, een streven naar uniformiteit in bewapening en uitrusting. En wat is hier te lande het geval? Dat de Marine geheel andere vuurmonden rijk is dan de landmacht, waardoor geen projectiel der zeemacht uit eenig kanon der landmacht kan worden geschoten, zoodat het kan gebeuren, dat binnen de stelling van Amsterdam stapels projectielen liggen, die eenvoudig onbruikbaar zullen zijn!

Zullen wij nu misschien bij de voorbereiding tot de verdediging voortaan wat meer overleg zien plegen tusschen Marine en leger, mede mag wel eens worden nagegaan in hoeverre het mogelijk is zich reeds in tijd van vrede te verzekeren van de medewerking der eigenaren van particuliere vaartuigen. Door het uitschrijven van wedstrijden, het toekennen van premiën moet men die eigenaars prikkelen om in deze iets te doen in 's lands belang.

Bovenal mag geen moeite worden gespaard om de terreinkennis onder de burgerij te vergrooten.

In de laatste aflevering van het »Kriegstechnische Zeitschrift» 1) wordt mede door Frobenius gewezen op het groote belang van die kennis; het is naar aanleiding van zijne be-

1) 9es Heft. 1901.

schouwingen over de rol, welke aan de cavalerie in den vestingoorlog kan worden toebedeeld, en nu is het niet onbelangrijk na te gaan, hoe de taak door Frobenius grootendeels aan de ruitery toebedacht, ten onzent door wielrijders kan worden vervuld; ik zeg in het bijzonder voor ons land, omdat in onze door vele slooten doorsneden terreinen de ruiters der patrouilles veel meer aan wegen zijn gebonden dan in vreemde landen. De troepen voor de bezetting van de eigenlijke stelling aangewezen, hebben geen tijd om het terrein te leeren kennen, want de artillerie heeft de handen vol met het vervoeren en in batterij brengen van haar geschut, het gereedmaken en transporteeren van munitie, het voorbereiden van de waarneming, het aanleggen van electriche gemeenschapsmiddelen en wat niet al meer. De infanterie zal in aantal te kort schieten, waar haar hulp gevraagd wordt voor schansarbeid, bekleedingsmiddelen, opruimingen, versperringen en wegeaanleg, zoodat zij zelfs tijd te kort zal komen voor de hoogst noodige exercitiën der herhalingslichtingen, de tactische oefeningen en vooral het schijfschieten.

Noch de artillerie, noch de infanterie zal zich dientengevolge buiten de linie kunnen begeven, alhoewel toch dit terrein eenige kilometers buiten de lijn van verdediging — hetzij van de duurzame stelling, hetzij van het door den verdediger te bezetten voorterrein — volledig moet worden gekend, wil de verdediger ten dien opzichte een voordeel hebben boven den aanvaller.

Talrijke wielrijders zullen alsnu in dit terrein moeten worden gezonden, om alle eigenaardigheden van de landstreek beter te leeren kennen en de veranderingen te bestudeeren, welke de opruimingen en vooral de inundatiën zullen opleveren, daartoe moeten de kaarten aan het terrein worden getoetst, terwijl verder panorama-schetsen moeten worden vervaardigd, ook omdat dergelijke schetsen den teekenaar leeren — en deze behoeft voor dit doel waarlijk geen kunstenaar te zijn — zich rekenschap te geven van allerlei bijzonderheden der omgeving.

Een ander deel van de taak aan de cavalerie toegedacht, zal eveneens door wielrijders moeten worden vervuld nl. het maken van een statistiek betreffende de levensmiddelen, werktuigen, fourages, vee, vaartuigen, enz. in het voorterrein voorhanden en door den verdediger te benutten. Die wielrijders kunnen o. a. het weghalen voorbereiden, de meest gewenschte opslagplaatsen zoeken, en de vervoermiddelen doen bijeenbrengen.

Zij zullen de orde moeten bewaren bij het ontruimen der dorpen en vooral de inundatiën hebben te bewaken, zij zullen telegraaflijnen moeten leggen of wegbreken en op de wegen op eenigszins grooten afstand buiten de lijn van verdediging hindernissen aanbrengen, opdat vijandelijke officiers-patrouilles te paard of op het rijwiel niet snel kunnen doordringen. Onze wielrijders moeten daarbij — ook in verband met hunne groote terreinkennis — die hindernissen zóó kiezen en aanleggen, dat de toegangen voor de onzen — langs ongewone zijpaden e. d. --- niet geheel afgesloten worden. Nadert de aanvaller zoo zullen die wielrijders onafgebroken voeling met den vijand moeten houden, hem niet meer loslaten, zijn officierspatrouilles neerschieten of in hinderlaag lokken en daarna gevangen nemen, terwijl zij — alweer door hun groote terreinkennis — in geval van nood moeten weten te ontsnappen.

Van hoeveel nut eenigszins sterke wielrijders-patronilles kunnen zijn bij het op verren afstand verdedigen van hindernissen en accessen, behoeft nauwelijks betoog, waarbij, helaas, moet worden geconstateerd, dat wij over veel te weinig militaire wielrijders beschikken en zulks ondanks de goede diensten welke de rapportrijders in de Transvaal hebben bewezen en die ook ten onzent zoo onmisbaar zullen blijken. Eenmaal waren wij een korps militaire wielrijders rijk, de redenen, die tot de opheffing deden besluiten, zullen natuurlijk zeer geldend zijn geweest, doch als de nadeelen tegen de voordeelen hebben opgewogen, dan moeten die nadeelen wel kolossaal groot zijn geweest. 't Is waar, onze regimenten infanterie beschikken over geoefende wielrijders, doch hoe weinigen kunnen daarvan al dadelijk aan onze liniën en stellingen ten goede komen? En

toch zijn zij daarbinnen — ik trachtte het zooeven aan te toonen — reeds dadelijk noodig. Men zal derhalve bij mobilisatie er toe overgaan alle niet-dienstplichtige wielrijders op te roepen, maar hoeveel eenvoudiger ware het niet, die wielrijdende jongelui reeds nu tot zich te trekken en aan zich te verbinden, eensdeels door het toekennen van vrijdom van belasting op het rijwiel — een kleinigheid, maar die onmiddellijk „pakt” — van premiën e.d., anderdeels door het uitschrijven van wedstrijden in het terreinrijden — de Amsterdamsche vereeniging, welke in 1895 een wedstrijd uitschreef in het terreinrijden, waarbij de prijs werd toegekend aan hem die het eerst het dalingspunt zou hebben bereikt van een uit de hoofdstad opgelaten luchtballon, gaf een gelukkig voorbeeld. Verder zullen voor die wielrijders cursussen moeten worden gehouden in verschillende, militaire en niet-militaire vakken die voor hen van belang zijn. Een van de grootsche gedachten die aan het Reserve-kader ten grondslag heeft gelegen, is geweest, van het militair zijn voor de Nederlandsche jongelingschap te maken een sport, een echt-nationale sport met de militaire voorschriften als reglement, als richtsnoer. Hoe men nu ook over de resultaten van dat reservekader moge denken, moeilijk zal men willen ontkennen, dat het gebrek aan belangstelling in onze verdediging veel goeds heeft teruggehouden. Welnu dan ook alle zeilen bijgezet, ten einde daarin verandering te brengen; goed opgezet zal het weinig moeite kosten vele wielrijders op te wekken om zich tot militair wielrijder te verbinden.

Doch hoe dit zij: niet genoeg kan worden herhaald, dat de terreinkennis voor ieder militair van het hoogste belang is. De voorbeelden liggen in de geschiedboeken van 1672 al voor het grijpen. Is men daar eenmaal werkelijk van overtuigd, zoo zal zij niet langer mogen ontbreken op het programma voor het voorbereidend militair onderricht, zal zij een der voorname punten vormen bij het examen der viermaanders.

Verre van nieuw, maar toch telkens weer als 't ware opnieuw

opduikende, is de drang tot verdediging van het voorterrein. Den generaal Rapp, — na den terugtocht uit Rusland met zwaar geteisterde, gedemoraliseerde troepen, waarop nauwelijks te rekenen viel, door Napoleon tot de verdediging van Dantzig aangewezen — mocht het gelukken ondanks de ellende van de muitende bevolking, een jaar lang stand te houden, alleen door de verdediging van het voorterrein; Denfert Rocheran behield Belfort na een beleg van weken en maanden, doordat hij zich niet binnen de eigenlijke vesting liet opsluiten; en hij ook kampte met allerlei tegenspoeden en allerlei ziekten; hij ook kon in den aanvang slechts ten halve op zijn troepen vertrouwen. Door zijn vasthouden aan het voorterrein was hij in staat de Duitschers te dwingen van aanvalspunt te veranderen, en hadde hij den 15 Januari 1871 evenveel energie betoond als bij andere gelegenheden, de Duitschers zouden het beleg hebben opgebroken: reeds stonden de paarden bij de batterijen gereed om de stukken weg te voeren.

Van den eersten dag af liet hij zijn aanvallers geen oogenblik rust; herhaaldelijk slopen patrouilles door de voorposten der Duitschers en doodden de schildwachten.

Waar het voorterrein niet bestaat, moet men het maken.

Die meening schijnt wat kras en ze is dan ook in zooverre te apodictisch, dat zij niet geldt voor alle onderdeelen van eene linie. Een verdedigingslijn zal niet overal even sterk kunnen zijn, sommige stukken zullen een louter passieve kracht bezitten, doch in 't algemeen kan ook in den vestingoorlog niet genoeg gelet worden op een agressieve verdediging, eene verdediging die niet uitsluitend beheerscht wordt door 's vijands handelen, die niet alleen pareert, maar ook stooten weet te geven.

Verschilt men van meening over de grenzen waarop de verdediger zich buiten zijne eigenlijke stelling mag wagen, zoo rijst de vraag, wat men als eigenlijke stelling heeft te beschouwen.

En dan breng ik hierbij in herinnering de conclusie van Frobenius: »De waarde der vluchtige versterkingskunst is evenwel aanmerkelijk toegenomen. daar zij in staat bleek te

zijn, in het algemeen den troepen een taktisch overwicht te verzekeren. Daarentegen zijn de groote verwachtingen, die men van de uitwerking der artillerie tegen versterkte stellingen koesterde, *niet* in vervulling getreden en bleek meer in het bijzonder het krombaangeschut met de brisantgranaten niet die uitkomsten op te leveren, die men op grond van de proefnemingen in vreedstijd genomen, daarvan mocht verwachten. Daarom zal de ondervinding in deze oorlogen opgedaan, evenmin over het hoofd gezien mogen worden als de noodzakelijkheid voor den troep, om zich voortaan nog ernstiger met de studie der vluchtige versterkingskunst bezig te houden en haar nog meer dan thans het geval is bij vredes-oefeningen toe te passen; want ook het naar juiste beginselen toepassen der vluchtige versterkingskunst heeft geen belemmerenden invloed op de bewegelijkheid van het leger, en zelfs de onbepaalde voorstander van versterkte stellingen à la Joubert is in staat het initiatief te behouden en den tegenstander zijn wil op te dringen."

Kan de verdediger eene stelling in het voorterrein vinden of maken, zoo is het zijn dure plicht ook in dat opzicht niets te verzuimen om de stelling zoo krachtdadig mogelijk te verdedigen. En ik denk hier aan de hooge gronden oostwaarts van Naarden, die grootendeels de Geldersche vallei in het westen begrenzen, en ik denk weer aan de uitbreiding der Amsterdamsche Stelling naar zee. Een van de groote gevaren van dorgelijke voorliniën: de omtrekking, is voor ons allerminst te vreezen en ik citeer opnieuw Frobenius: »Ziet op de Boeren! Weest op hunne wijze meester van het terrein, versterkt het zooals zij dit doen en zijt er van overtuigd, dat het ter rechtertijd uitgevoerde, met een goed voornemen ondernomen ingraven geen afbreuk zal doen aan uwen offensieven geest, dat het u niet tot voorstanders van versterkte stellingen, in de minder gunstige beteekenis, zal maken."

Hoe verder wij het voorterrein ingaan, des te grooter moet de legersterkte van den aanvaller worden, des te geringer wordt de kans dat hij zich overal tegen partieele stooten zal kunnen

dekken (Voor Parijs werd per M². insluitingslinie bijna 3 man gevraagd). Houdt de verdediger het voorterrein niet bezet, zoo weet de aanvaller met vrij groote zekerheid, dat hij geen offensieve handelingen heeft te duchten; gelukt het daarentegen dien aanvaller niet om zijn tegenpartij snel achter de passieve lijn terug te werpen, dan zal hij genoodzaakt worden een circumvallatie-linie te bouwen, hoeveel arbeid hem dat ook zal kosten. Die arbeid schikt hem het allerminst in de eerste dagen na zijn aankomst voor de stelling, want dan heeft hij alles te ordenen, moet hij wegen aanleggen, herstellen of verbeteren, terwijl hij het terrein nauwelijks kent, moet hij elektrische verbindingen maken en zijne troepen onderbrengen, zijn munitie en proviand bergen.

»Maar» — aldus meent de heer Mijsberg tegen de bezetting van het voorterrein 1) te moeten aanvoeren »de permanente stelling is van de geheele omgeving de beste, de sterkste en biedt de meeste voordeelen aan. Zou het nu geen verkeerd beleid mogen heeten, als men in hare nabijheid eene andere positie ging verdedigen, die natuurlijk minder goed gelegen is (anders had men haar als permanent gekozen), die minder goed is ingericht (nl. slechts door veldversterkingen) en die dus door meer troepen onder minder gunstige omstandigheden verdedigd moet worden.» Verder vreest de heer Mijsberg voor het gevaar, dat de aanvaller bij het terugtrekken van den verdediger, tegelijk met dezen binnen de hoofdstelling zal dringen. Ook wekt het bij hem bevreemding dat de verdediger die het vrije veld voor den aanvaller moest ruimen en zich alzo te zwak voelde om dien aanvaller te keeren, of reeds het onderspit heeft gedolven »wederom in het open veld, al is dat ook met de middelen van de veldversterkingskunst verzekerd, den strijd tegen den aanvaller opneemt.»

Nu daargelaten, dat de heer Mijsberg de beteekenis der veldversterkingskunst blijkbaar niet heel hoog schat, mag toch

1) Het bevestigingsstelsel van den kolonel Dupommier (*Mil. Spectator* Juni 1901, blz. 454).

al dadelijk worden gevraagd of een bevelhebber, die zich op een gegeven moment te zwak voelde om den vijand in het open veld te keeren of wel geslagen is, alleen nog achter een permanente stelling opnieuw den strijd mag opnemen. Verder schijnt voor hem vrijwel uitgemaakt, dat slechts in zeer bijzondere gevallen de verdediger een tweede stelling zal kunnen innemen, immers ook bij een doordringen in de hoofdstelling kan zich het geval voordoen, dat de aanvaller mede in die tweede stelling dringt. Ook is nu elke discussie over de waarde van eenige stelling uitgesloten, immers: »die stelling is van de geheele omgeving de beste, de sterkste en biedt de meeste voordeelen aan.» Kainos — ik wees er straks reeds op — dacht er ten opzichte van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, anders over, evenzoo de Generaal den Beer Portugal, die zoo sterk de uitbreiding van de Amsterdamsche Stelling naar zee voorstond.

Maar de heer Mijsberg vergeet hier de geschiedenis van ons vestingstelsel en onze vestingwet, gebaseerd op zulk een minimum van troepen, dat wij volgens haar slechts aan een zuiver passieve stelling mochten denken. Ziet zelfs geheel over het hoofd, dat na den aanleg van de linie de omstandigheden geheel kunnen zijn veranderd, zoowel plaatselijk (bijv. door nieuwe wegen of kanalen, droogmakerijen, enz.) als door algemeene wijziging in het geschut. Gaat het nu verder aan — nadat dan eindelijk de drang naar verbetering en vermeerdering van de levende strijdkrachten ten onzent wordt gevoeld — eene verdediging tot het louter passieve te beperken, alleen door het geloof in de Stelling, die als »Van Houtens Cacao» zou zijn »de beste in het gebruik.»

Het geloof in de volmaaktheid van eene permanente stelling brengt verder het gevaar mede, dat men hare zwakke zijden niet voldoende opmerkt en ten slotte van die stelling gaat verwachten, wat zij later zal blijken niet te kunnen geven. De woorden van Knoop »zelden of nooit hebben vestingen of verschansingen de onafhankelijkheid van een land verzekerd,» mogen dan werkelijk nog wel eens worden herhaald: laat het

ons nooit vergeten, dat de zelfstandigheid van Nederland slechts in het uiterste geval moet worden verdedigd binnen de stelling van Amsterdam, doch dat wij haar hebben te handhaven tusschen die stelling en de grenzen!

Eene verdediging van het voorterrein levert ook schaduwzijden op — ik zal het niet ontkennen — maar daar tegenover staan groote voordeelen, door den samensteller van de fransche »Instruction générale sur la guerre de siège» volkomen begrepen, waar hij voorschreef om eene insluiting zooveel mogelijk te verhinderen of te doen vertragen o. a. door herhaalde retours-offensief, en verder wijzende op de groote moreele voordeelen, welke bij het zich opsluiten binnen een zuiver passieve lijn, verloren gaan.

Elk oponthoud, dat de aanvaller in het voorterrein vindt, elke uitval kan voor den verdediger van de grootste beteekenis worden, kan nog een keerpunt vormen in de geschiedenis. Een energieke aanvaller zal natuurlijk ten snelste beproeven ons uit dat voorterrein terug te drijven, maar onze positie, als actief-passieve tegenstander is in dit geval vrij wat gunstiger, dan de zijne bij een overval onzerzijds, omdat wij geheel gereed kunnen zijn en de gereed zijnde verdediger door zijn uitstekende vuurwapens beslist in het voordeel is.

Reeds op zuiver wiskundige gronden is aan te toonen, dat de nieuwe vuurwapens den verdediger ten goede komen, immers de aanvaller heeft — hoe snel hij ook aanvalt — een zekeren weg ongedekt af te leggen. Wordt daartoe een tijd a vereischt, dan is elk schot dat de verdediger in dat tijdsdeel meer kan afgeven een voordeel, waartegenover de aanvaller er geen enkel ander kan stellen. Heeft de aanvaller een minuut noodig om den ongedekten weg te doorloopen en blijft de verdediger onverschrokken stand houden, zoo zal één man van deze er minstens tien van gene kunnen neerleggen. En nu komt ook nog de vlakke baan der juistheidswapenen het schot van den verdediger ten goede.

De ondervinding in de Transvaal stemt met deze wiskundige redeneering geheel overeen, en niet minder sprekend zijn de

resultaten op Cuba verkregen: bij El Carey vermochten 4500 geweren — nog versterkt door het vuur van 4 kanonnen — geen overmacht te krijgen op de 600 geweren der Spanjaarden, terwijl bij San Jago een tienmaal grooter aantal geweren der Amerikanen den tegenstander niet kon verdrijven.

Natuurlijk zal de aanvaller zich docu ondersteunen door zijn geschut, doch wat zagen wij bij Plowna? Vijfhonderd vijftig vuurmonden, waaronder bijna 50 belegeringskanonnen vermochten niet de Turken uit hunne stellingen te verdrijven. 't Is waar, Todleben beschikte slechts over vlakbaan geschut, doch zijn de uitkomsten van het worpvuur, nu zooveel gunstiger, dat zij de negatieve uitkomsten door de Russen voor Plewna verkregen, geheel zouden annuleren? Tegenover het snelvuur van den aanvaller staat het snelvuur van den verdediger. Deze heeft daarentegen veel minder rekening te houden met de steeds wassende hoeveelheid projectielen, die door het nieuwere geschut verslonden worden. De verdediger kan die steeds meer en meer gecompliceerde projectielen gemakkelijker gereed maken dan zijn tegenstander, en 't zal de vraag zijn, wie of de door het nieuwere geweervuur gewonde soldaten het spoedigst opnieuw in het gevecht kan brengen, de aanvaller of de verdediger.

Ook de voordeelen van het rookzwak buskruit zijn voor den verdediger grooter dan voor den aanvaller, omdat deze bij een aanval zich niet onzichtbaar kan houden, terwijl de verdediger — dank zij dat nieuwe buskruit — onzichtbaar blijft.

Het voordeel dat ik hier aan den verdediger meen te moeten toekennen, geldt natuurlijk ook voor den aanvaller, zoodra deze, ten gevolge van actieve handelingen zijns tegenstanders, tot een meer passieve houding moet overgaan, evenwel niet in dezelfde mate, omdat de aanvaller vermoedelijk — en althans niet in de eerste periode na zijn optreden — zich zoo goed in het terrein kan nestelen als de verdediger. Laat men hem daartoe den tijd, zoo zullen wij allicht hetzelfde zien gebeuren als in September 1799, toen Abercrombie zich achter den Zijperdijk had opgesteld en in tien dagen een stelling inrichtte,

waartegen de Fransch-Bataafsche troepen het hoofd stootten. Maar gaat de aanvaller daartoe over, sluit hij zijn voorpostenstellingen af op gelijke wijze als de verdediger met hindernissen en versperringen, dan heeft de verdediger reeds veel gewonnen, want dan moet die aanvaller deboucheeren, alvorens in een breed front te kunnen aanvallen.

De verdediger heeft het zelf in de hand om zijn voorterrein ook met artillerie te verdedigen, daartoe heeft hij het slechts mobiel te houden, waarbij hij naar het mij wil toeschijnen ten onzent veelvuldig zal gebruik maken van geschut te water.

Dat op die wijze de kamp tusschen aanvaller en verdediger in hoofdzaak het beeld zal geven van den kleinen oorlog, behoeft toch waarlijk geen betoog, en na hetgeen ik gezegd over de waarde der duurzame werken zal het u duidelijk worden, dat m. i. hier de tacticus veel meer aan het woord zal zijn dan de ingenieur.

Ook de taak der artillerie van den verdediger zal, zoowel in deze als in de verdere periodes van den vestingoorlog, naar mijne meening, van meer secundaire aard zijn — reeds Napoleon heeft het gezegd: »vestingen worden met kanonnen belegerd, doch met geweren verdedigd» — al zal die taak daarom niet minder gewichtig worden en zeker niet gemakkelijker.

Welke rol zal dan wel de artillerie in den vestingoorlog hebben te vervullen?

Volgens de jongste voorschriften is zij in hoofdzaak driedelig :

- 1°. Het brengen van vuur op groote afstanden :
- 2°. het bestrijden van 's vijands aanvalsbatterijen ;
- 3°. het ondersteunen van de nabijverdediging.

Om dat meer en détail te beschouwen, raadplegen wij het »Ontwerp voorschrift op den dienst der artillerie in het Groepsverband», dit jaar verschenen. »De vuurmonden vóór het vuur op groote afstanden», zoo lezen wij in punt 33 : »dus de vuurmonden op de voorfronten der forten en de mede voor dat doel bestemde vuurmonden in de batterijen in, of achter de hoofdverdedigingslijn, dienen hoofdzakelijk om den vijand bij zijn verschijnen vóór de Stelling of Linie op den grootst

mogelijken afstand te houden en daardoor zijne nadering te bemoeilijken.

Zij moeten dus onder vuur nemen de plaatsen, die den vijand tot kantonnementen, parken, ontlaadplaatsen, enz. dienen, of zouden kunnen dienen, verder bruggen en défilés, die de vijand met troepen of transporten moet voorbijtrekken, uitgangen van dorpen, knooppunten of verleugden van belangrijke wegen, dijken, enz.

Tevens moeten deze vuurmonden medewerken om, waar noodig, aanvankelijk den verdediger in het voorterrain te ondersteunen, ten einde de vijandelijke insluitingslinie op zoo groot mogelijken afstand te houden of den verdediger bij zijn terugtocht te beschermen, alsmede tot het afslaan van verrassende aanvallen en pogingen tot doordringen in de tusschenlinie.

Verder kunnen deze vuurmonden optreden tegen eene eerste beschieting, welke de vijand met zijn veldartillerie onderneemt.

Voorts zullen zij op aanvraag van den Vakcommandant het vuur moeten openen op bepaalde, vooraf aan te geven punten, wanneer dit ter ondersteuning des verdedigers in het voorterrain of tot het afslaan van een aanval op de linie noodig is.

Eindelijk zullen de vuurmonden welke nog niet tot zwijgen zijn gebracht, krachtig medewerken tot de taak in punt 34 aangegeven voor de vuurmonden voor den strijd tegen de aanvalswerken.

Bij het vuren op groote afstanden wordt hij langzaam vuur in den regel met ongelijkmatige tusschenpoozen met granaten geschoten, tenzij uitgangen van dorpen, ontlaadplaatsen of wegen in het verlengde kunnen worden genomen; alsdan verdient het overweging ook met granaatkartetsen te schieten. Dit laatste dient ook te geschieden wanneer troepenverzamelingen enz. worden ontdekt. Van tijd tot tijd, wanneer men vermoedt dat daarmede een of ander doel kan worden bereikt, zal het vuurtempo worden versneld of zullen z.g. *lagen* worden afgegeven. Onder een *laag* wordt verstaan een aantal, uit één of meer batterijen zoo snel mogelijk na elkander geloste salvo's of schoten."

De opdracht hier aan deze kanonnen gegeven is veelomvattend, vooral omdat zij betrekkelijk gering in aantal zijn, en dan toch tevens met eenig recht kan worden gevraagd, of zij niet in vele gevallen reeds al hun kruit zullen hebben verschoten op kantonnementen, parken, ontladplaatsen enz. — *die den vijand zouden kunnen dienen*, nog gezwegen van de dorpen, knooppunten, dijken enz., enz., — eer de aanvaller er om denkt zijn geschut te ontladen. In de meeste gevallen zal de uitwerking van dat vuur niet zijn waar te nemen, de verdediger schiet dan op goed geluk en het staat te vreezen, dat de aanvaller of van dat vuur niet veel zal te lijden hebben — bijv. wanneer het over groote strooken is verdeeld — of de punten, waarop de projectielen zich concentreeren, links zal laten liggen. Maar wel zal die aanvaller onmiddellijk nota nemen van dit vuur en zijn artillerie-officieren opdragen uit hooggelegen punten te constateeren van waar het wordt gegeven. Vooral voor den langen 15 cM., die door zijn hydraulische rem aan den grond is vastgeketend, is die belangstelling van den aanvaller minder gewenscht, omdat deze niet zal nalaten dien luidsprekenden, zwaren vuurmond ten spoedigste à faire te nemen. Ook wil het mij voorkomen, dat de opdracht te veelomvattend is voor een en denzelfden vuurmond, immers dit beschieten van kantonnementen enz. is de taak van krombaangeschut achter gezichtsdekkingen opgesteld; het ondersteunen van den verdediger in het voorterrein, het beschermen bij den terugtocht en het afslaan van verrassingen is daarentegen het best toevertrouwd aan lange kanonnen, die direct kunnen richten. Dit zou evenwel een quaestie van minder belang zijn, wanneer men mocht aannemen, dat dit vuur iets zoude uitwerken. Dit nu betwijfel ik, want zelfs al zou men een zeer groot aantal projectielen er aan ten offer brengen, dan nog is de uitkomst op een groot, tamelijk onbestemd doel zeer twijfelwekkend, zooals de ondervinding bij het beleg van Parijs en laatstelijk bij de beschieting van Mafeking leerde. Meermalen wordt nu de meening verkondigd, dat men deze vuurmonden eenmaal ter plaatse vindende,

hen ook moet benutten en de projectielen moet verschieten, die anders nutteloos zouden blijven liggen. Dit laatste nu is een dwaling, want die lange kanonnen met zware granaaten en groote uitwerking belovende granaatkartetsen kunnen in de volgende periodes nog zeer goed te pas komen, bijv. bij het in de lengte bestrijken van accessen, het beschieten der door den aanval veroverde verdedigingswerken, het opnemen van aanvalstroepen enz.

Natuurlijk zullen er gevallen kunnen zijn, waarop dit vuur op groote afstanden van nut *kan* wezen en het is zelfs denkbaar dat een verdediger ter wille van het moreel tot dit vuur bevelen geeft, maar in 't algemeen durf ik stellen deze meening: *de artillerie van den verdediger moet op groote afstanden geen vuur geven, wanneer zij de uitwerking daarvan niet kan beoordeelen*. Is deze meening juist, dan kan het zoogenaamde kaartvuur verder buiten beschouwing blijven en allerminst zou ik dat betreuren.

Wat is dat kaartvuur? Een schieten volgens de gegevens van de kaart op een doel, waarvan men de ligging vermoedt, terwijl de uitwerking zelfs niet is te speuren. En om nu de mogelijkheid van althans iets te raken, niet geheel buiten te sluiten, gaat men strooien, *sil venia verbo* er met de muts naar gooien, alleen omdat men schieten wil en theoretisch bewijst, dat men althans iets raken kan, wanneer er tenminsten iets te raken valt.

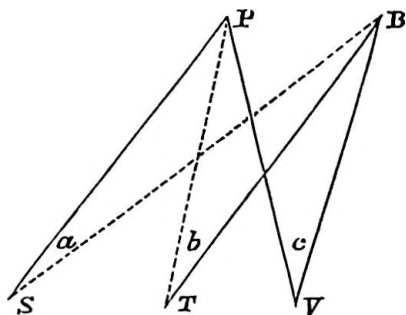
De infanterie, die — na de ervaring der Duitschers, omtrent de toevallige verliezen door het Fransche chassepot op groote afstanden toegebracht — tot het bundelvuur overging, is ten slotte teruggekeerd tot het juistheid-vuur. Dat de artillerie het goede voorbeeld volge. —

De artillerie moet in hoofdzaak 's vijands troepen beschieten, alsoo geen geschutstrijd, geen artillerie-duel. Zeer terecht zegt punt 34 van het zoeven genoemde voorschrift: »Zoolang de vuurmonden, bestemd voor den strijd tegen de aanvalswerken geen genoegzame uitwerking kunnen teweeg brengen, is het vooral in den aanvang van den strijd, veelal verkieslijk hunne

plaatsing niet te verraden" en wat verder: »Is van het vuur geen bepaalde uitwerking te verwachten, dan zal, ter voorkoming van munitieverspilling of niet, dan wel, b.v. ter verontrusting van den vijand met groote spaarzaamheid moeten worden gevuurd.»

Deze aanwijzing durf ik nieuw noemen en zeker geheel verschillend van de aanwijzing — een twintigtal jaren geleden officieel verstrekt — omtrent het vuur van artillerie op . . . verkennende officierspatrouilles. Zelfs ontbraken zij nog in een oudere, nu twee jaar geleden verschenen »Ontwerp-Leidraad voor den dienst der Artillerie". Naar het mij wil toeschijnen, zal men verder al spoedig tot de conclusie komen, dat wat in het hier geciteerde min of meer als uitzondering werd aangegeven, eigenlijk regel zal moeten heeten, want de strijd tegen de aanvalswerken belooft *in 't algemeen* — niet genoeg kan ik herhalen, dat ook in de taktiek geen regel zonder uitzondering is — weinig uitwerking, omdat de artillerie van den verdediger die van den aanvaller niet zal kunnen zien.

Een geziene batterij is op den duur een verloren batterij. Derhalve stelt de artillerie haar geschut op achter gezichtsdekkingen en het rookzwakke buskruit komt haar daarbij ten goede. Nu tracht de tegenstander de ligging van die gedekt opgestelde batterijen vast te stellen, door hoekmeting: men meet nl. uit twee of drie hooge punten, peilposten (bijv. torens) S, T en V en met behulp van een eenvoudig instrument den hoek waaronder het vijandelijk vuur in B wordt gezien

ten opzichte van een z. g. terrein-voorwerp P (een hoog gebouw, e.d.) dat ook op de kaart voorkomt. Door nu op die kaart de hoeken *a*, *b* en *c*, uit te zetten wordt onmiddellijk de ligging van het punt B bepaald.

Theoretisch is tegen deze methode niets in te brengen; in de praktijk levert zij daarentegen minder gunstige uitkomsten op, doch het slimste is wel, dat de tegenpartij op allerlei punten kanouvuur gaat nabootsen, en aldus volstrekt geen zekerheid bestaat, dat de vlammen in *B* gezien, afkomstig zijn van werkelijke schoten en niet van nagebootste.

Deze fop-taktiek is niet geheel nieuw en zal bovendien in de aanstaande oorlogen veelvuldig voorkomen. Ik wijs hier naar de Boeren, die alleen om den aanvaller te misleiden, een rij schutters met rookgevende patronen lieten vuren, terwijl de overige schutters ongezien en ongestraft met rookzwakke patronen de Engelschen -- welke op de eerstgenoemde rij schutters hun vuur richtten -- bij hoopen neerschoten.

Bij Belfort in 1870 -- waar de Duitschers o. a. de aanvalstroepen in witte dekens kleedden, om ze niet tegen de sneeuw te doen afsteken -- eindigden op een gegeven moment (19 December) de Franschen het vuur uit het veldwerk bij Bellevue om de aanvallers in den waan te brengen, dat het geschut gedemonteerd was; de list gelukte volkomen, want de Duitschers verminderden niet alleen hun vuur op dit werk, maar beproefden er zelfs in den avond van dien dag een verrassing op, welke geheel mislukte.

Rusland heeft in zijn officieel voorschrift voor den batterijbouw aangegeven, dat hier en daar nagebootste batterijen moeten worden gemaakt, en Frobenius komt dan ook tot de conclusie: »dat het door een juiste, doelmatige inrichting der stelling *altijd* mogelijk is, den aanvaller op een dwaalspoor te brengen en hem zijn munitie te laten verschielen tegen punten, waar zij geen schade aanricht" 1)

Ook wij zullen een dergelijke fop-taktiek moeten toepassen, en daarbij zullen wij met alle middelen moeten beproeven aan ons geschut een groote beweegbaarheid te geven, en tevens het zoo gedeekt mogelijk op te stellen, ten einde het te sparen voor den strijd tegen troepen. Dit laatste nu kunnen wij niet

1) Vertalingen en overdrukken t. a. p. blz. 39.

doen, wanneer wij de uitdaging tot een vuurduel aannemen, omdat daardoor de ligging van onze batterijen te veel wordt verraden. Dit is het groote, naar mijne meening zeer groote bezwaar tegen dien geschutstrijd, terwijl de voordeelen zeer twijfelachtig zijn. Raadplegen wij bijv. de verliezen, welke de Duitsche artillerie tijdens de belegering van Belfort heeft geleden (zie Bijlage A) dan is het opvallend hoe gering de uitwerking van het Fransche geschut is geweest. 's Is waar, dit geschut stond bij dat der Duitschers ten achter, maar de Fransche artillerie van Belfort was dan toch werkelijk niet zóó slecht, om de geringe verliezen alleen op hare rekening te schuiven.

Ook de cijfers door den heer Von Schmid medegedeeld 1) spreken, zoo werden door 60000 projectielen welke de Duitschers in Dec., Jan. en Februari op de Fransche forten verschoten, slechts 800 Franschen buiten gevecht gesteld.

Zou onze artillerie op de vijandelijke batterijen, die zij niet kan zien, waarvan zij de ligging niet juist kan bepalen, terwijl zij daarenboven misleidt wordt door allerlei schijnvuur eenig resultaat van beteekenis kunnen verwachten; en zou dat resultaat rechtvaardigen — nog gezwegen van munitiever-spilling — de groote, zeer groote kans, dat ons geschut niet voor den strijd tegen troepen gespaard blijft? Ik geloof het niet.

Wel meenen sommigen, dat de aanvallende artillerie niet *per se* het overwicht zal hebben, doch daarbij wordt vergeten, dat een groote mogendheid zeer zeker over veel meer — en misschien ook beter — geschut kan beschikken dan wij, en alzoo reeds daardoor in het voordeel is. Maar al zouden wij nu eenige van 's vijand kanonnen vernielen en enkele bedieningen buiten gevecht stellen, wat winnen wij daarmee nog? Die aanvaller is het te doen om ons geschut te vernietigen, opdat het zijn aanvalstroepen niet hindere; dien aanvaller kan niets aangenamer zijn, dan dat wij de plaatsing van ons ge-

1) Permanente inrichting van de stelling Amsterdam, blz. 59.

schut verraden, omdat hij daardoor in de gelegenheid wordt gesteld zijn vuur op ons te concentreeren. Cronjé was hiervan zoo overtuigd, dat hij bij Magersfontein zijn kanonnen geheel terugtrok, zoolang als de beschieting duurde, maar er tevens voor zorgde, dat hij op ieder gewild oogenblik die vuurmonden weer in batterij kon brengen.

Doch alweer, geen regel zonder uitzondering, zoo deden de Franschen binnen Straatsburg, in den nacht van 23 op 24 Augustus 1870 zeer verkeerd, door den aanvalsarbeid van de Duitschers niet te belemmeren, hetgeen hun gemakkelijk moest zijn gevallen. Hier gold het verder een aanval op betrekkelijk korten afstand tegen troepen; het is dan ook slechts ten deele een uitzondering op het door mij voorgestane algemeene beginsel, dat het geschut van den verdediger voor de tegenpartij ongezien blijve tot het oogenblik van den doorgezette aanval en het gevecht op korten afstand. Dan, wel is waar, ontdekt hij er de plaatsing van: bij nacht echter hoogst moeilijk, bij dag, niet zóó spoedig, dat hij voor den afloop van het gevecht er juist op kan zijn ingeschoten. Is hem dit gelukt, zoo moet ons geschut zoo spoedig mogelijk worden verplaatst achter een nieuwe gezichtsdekking, die niet vier stukken te gelijk heeft te maskeeren, neen, want — hoe ook in de laatste jaren meer op den achtergrond gedrongen — *de Illing- und Zwilling-batterien* zullen in de oorlogen der toekomst niet tot de zeldzaamheden behooren, vooral niet na de invoering van het snelvuurgeschut.

Een zware aarddekking is voor die batterijen — zooals ik reeds opmerkte — minder noodig, terecht zegt het dezer dagen verschenen Deutsche (Entwurf-)Batterie-Vorschrift:

»Unbedingte Widerstandsfähigkeit (der Brustwehr) lässt sich jedoch überhaupt nicht erreichen.»

Een aarddekking van hoogstens 4 Meter en 1.5 M. hoogte wordt voor alle gevallen voldoende geacht, maar vooraf gaat de aanwijzing »in de eerste linie eerst het personeel, dan het materieel dekken.»

Dit geheele voorschrijft wijst er overigens op hoe de Duitschers

op snelheid prijs stellen, hoe de Duitsche artillerie nu tracht te verkrijgen dat »Bisschen mehr Beweglichkeit" hetwelk Von Scherff voor de vestingartillerie verlangde om haar tot vierde wapen voor het veldleger te promoveeren.

En zoo ben ik dan gekomen tot het vraagstuk van de scheiding der veld- en vestingartillerie; wel zou ik hier grootendeels kunnen verwijzen naar het uitmuntende betoog van den heer Dell in zijne lezing van 25 Januari, doch de quaestie schijnt mij te belangrijk om er geheel over te zwijgen.

Tot in het midden van de eerste helft der 19e eeuw waren veld- en vesting-artillerie ten onzent één. De legers van Maurits en Frederik Hendrik kenden maar één artillerie, en eerst in de oorlogen van Frederik den Grooten en vooral — ook dank zij het lichtere materieel van Gribeauval — in die van Napoleon werd de behoefte gevoeld van lichtere kanonnen, die ten allen tijde de beweging der legers konden volgen. Zoo kwam men tot het onderscheid van artillerie, die bestemd voor het leger en die voor vestingen. Deze had in het bijzonder zwaardere, geene lichtere vuurmonden, maar de vesting-artillerie bezat toch ook licht beweegbaar geschut, n.l. dat voor uitvallen, en haar zwaardere kanonnen konden geplaatst worden op belegeringsaffuiten, welke het leger zouden moeten volgen en die betrekkelijk vrij mobiel waren. Doch na de invoering van het achterlaadgeschut begon de techniek der vesting-artillerie parten te spelen: de affuiten werden vastgelegd aan de beddingen. Wel kende men vroeger wal- en vesting-affuiten, doch de walaffuiten waren er althans nog op gemaakt vervoerd te kunnen worden; bij de nieuwerwetsche affuiten met hydraulischen rem daarentegen is van beweegbaarheid geen sprake meer.

Zelfs schafte men bij ons het uitvalgeschut af, nadat enkele jaren te voren Denfert Rocherau tijdens het beleg van Belfort het noodig vond een batterij uitvalsgeschut geheel compleet samen te stellen.

De veldartillerie ging juist den tegenovergestelden kant uit, zij wilde meer en meer mobiel zijn en daarin ging zij zoover,

dat reeds voor jaren de waarschuwing klonk: gij kunt den vijand wel doodschieten, maar niet doodrijden.

Na Plewna kwam de vraag om krombaangeschut. Een oogenblik scheen het alsof dit voor de veldartillerie --- als een gevolg van de invoering der brisantgranaten --- niet zou gelden, immers Wille in zijn „Feldgeschütz der Zukunft” projecteerde een kanon van 7 cM., dat zoowel op als achter dekkingen goede uitkomsten beloofde. In plaats van worpgeschut aan de veldartillerie te geven --- zooals velen wenschten --- zou men belegeringsgeschut aan het veldleger toevoegen, dus gedeeltelijk een terugkeer tot vroegere toestanden, toen de veldartillerie ook zijn zware en lichte batterijen had. Dit zwaardere veldgeschut zou dan kunnen dienen bij de verkorte aanvalswijze van von Sauer --- die o. a. eene krachtige samenwerking der verschillende wapens.

En dat zwaardere veldgeschut is er gekomen, maar onder den vorm van zwaar geschut, dat het veldleger zal volgen en gebezigd moet worden, daar waar de doelen voor de eigenlijke veldartillerie te hecht of te ver zouden blijken en dat tegen vestingen en versterkte stellingen zal moeten optreden in afwachting van het zwaardere der belegeringsparken, hetwelk men intusschen niet noodig hoopt te hebben.

Ziedaar dan nu de vesting- en de veldartillerie weer vereenigd, want welken naam men dan ook aan de artillerie wil geven --- *artillerie du parc léger de siège* of *Schwere Batterien des Feldheeres* of wel *positie-geschut* --- het is de artillerie van Prins Maurits en Frederik Hendrik, maar in een nieuwe gedaante; het is de artillerie wier doel schieten is en die slechts paarden benut als transportmiddelen, want men heeft voor die positie- of mobiele belegeringsartillerie paarden noodig en volgens von Miksch zelfs uitstekende paarden. De *Illustration* van 1894 gaf ons zelfs te zien een kanon van 155 mM. door paarden getrokken, zooals dat bij de belegeringsoefeningen van Vaujours is benut en lustig in draf wegrijdt.

Eigenlijk weet men met deze artillerie geen weg; in Noorwegen is zij --- naar ik meen te weten --- bij de veldartillerie

ingedeeld. Duitschland geeft haar vesting-artillerie, doch deelt de stukken bij zestallen tot batterijen; de kanonnen en mortieren krijgen beddingen mee, behalve de 9 cM. veldkanonnen en — bij snellen opmarsch — de houwitsers.

En wat zien wij te gelijk gebeuren? Dat aan de infanterie mitrailleurs — zoogenaamd machine-geweren — worden uitgereikt, straks pompons — en de tijd is niet verre meer dat aan de regimenten infanterie lichte stukjes zullen worden medegegeven — een denkbeeld door Johan Maurits de Braziliaan zoo gaarne tot verwezenlijking gebracht — maar nu . . . op rijwielen!

En zal de veldartillerie zich geheel buiten de rijwielen houden, of althans de motor-cycles; zal men voor het zwaardere geschut geen automobielen spannen? Reeds is men in Frankrijk ijverig in dien geest bezig met den *tracteur* van de firma Scotte en naar de mededeelingen van den commandant X. in *la Nature* zijn de uitkomsten zeer bevredigend. Volgens dien Hoofdofficier geeft deze tracteur groote voordeelen boven dierlijke trekkracht. »Vooreerst is de trein van geringe lengte, ongeveer de helft: een automobiel met 6 transportwagens, elk met 800 tot 1000 K.G. draagvermogen, heeft slechts een lengte van 45 M. Verder heeft men minder personeel noodig en vordert de bewaking der flanken — door de geringere lengte — slechts de helft der manschappen. Met een mechanischen motor, die onvermoeibaar is, kunnen veel uitgestrekter marschen ondernomen worden dan met paarden. Zoo is bewezen, dat 25 *tracteurs* Schotte" in 18 uren een legerkorps van 6000 man op 100 K.M. afstand van munitie kunnen voorzien. Ook dat men daarmee in één nacht 50 kanonnen van \pm 2500 K.G. over een afstand van 15 K.M. kan verplaatsen."

De kanonnen op motorwielen en die muntiewagens met automobielen schijnen ons nog wat vreemd toe en menigeen zal misschien trachten te bewijzen, dat dergelijke samengestelde werktuigen in den oorlog niet bruikbaar zijn. En toch. . . . Vijf-en-twintig jaren geleden werd ik — nog jong officier — aangewezen om in mijn garnizoen aan de officieren der infanterie

en cavalerie het juist aangekomen kanon van 12 cM.K. — toen onze eenige achterlaadvuurmond — te demonstreeren. Ik liet zien hoe men het sluitstuk regelde en hoe de gasontsnapping werd voorkomen door dunne koperen en papieren schijfjes — en ik toonde den afsluitring, dien ik natuurlijk met de noodige behoedzaamheid ter hand had genomen. Na afloop van de demonstratie klopte een kolonel der huzaren — die spoedig daarna tot inspecteur van het Wapen werd bevorderd — mij even op den schouder, en zei met een sceptisch lachje naar het kanon ziende. »C'est bean, mais ce n'est pas la guerre!»

Tijdens de Commune stelde een der hoofdmannen voor tot de vorming van een korps wielrijders over te gaan, nog jaren daarna lachte men over dat voorstel, en nu?

Neen, in het streven naar snelheid zal geen middel ongeproefd worden gelaten, en zoo hebben veld- en vestingartillerie elkaar weer ontmoet op een tusschenweg, die ten slotte zal blijken de rechte weg te zijn, want in den oorlog der toekomst, welke naar alle waarschijnlijkheid voor een groot deel zal wezen een strijd om versterkte plaatsen, zal men slechts kennen één artillerie, met vuurmonden van verschillend kaliber wel is waar, maar broederlijk samen werkende, en vermoedelijk zal de dag niet verre meer wezen, dat het zwaarder geschut wordt verdeeld over de verschillende compagniën der Vesting-Artillerie van heden, dat wij weer spreken van batterijen zware en batterijen lichte artillerie.

Of zal voortaan de veldartillerie optreden naast de vestingartillerie ieder met zware en lichte vuurmonden? Geeft ons een licht kanon, hoogstens van 6 cM, roepen nu de veldartilleristen — de vestingartillerie heeft reeds zoo'n kanon op *veldaffuit* — en geeft ons daarneven een houwitser, een zwaren vuurmond dus. Wat is dan wel het onderscheid tusschen die beide artillerieën? — want evenals voor de veldartillerie geldt voor de vestingartillerie: maximum uitwerking, in minimum tijd bij groote bewegelijkheid.

Naar mijne meening beschouwt men het vraagstuk der scheiding te veel uit een oogpunt van detachering en pro-

motie, terwijl het een zuiver tactische quaestie is en daarom van zooveel gewicht, niet alleen voor het Wapen der Artillerie. Het legerbelang vordert, dat men steeds kan beschikken over een mobiele artillerie; de eischen aan de zware en de lichte artillerie te stellen verschillen in de hoofdzaak niet en voor de zware artillerie zijn evenzeer vlotte en geheel kriegsfähige officieren noodig als voor de lichte. Ten slotte zal de taktiek van deze niet veel verschillen van die van gene, en juist daarom is het zoo gewenscht dat de officieren der Veld- en Vesting-artillerie onderling verwisselen. Wil men ten onzent de taak van den artillerie-officier in het algemeen meer afronden, dan rijst de vraag of de kustartillerie eigenlijk niet tot de Marine behoort; een pantserfort verschilt toch al heel weinig van een vastgeraakt schip, en de marine is veel meer en veel beter vertrouwd met allerlei zaken die voor den kust-artillerist van belang zijn — kennis van vaarwaters; van vreemde schepen, van buitenlandsch geschut enz. — dan de officieren der landmacht in het algemeen.

De opmerking, dat men aan de officieren der zoogenaamde bereden wapens andere fysieke eischen moet stellen, dan voor die der onberedene, verliest met den dag zijn beteekenis, want ook de officieren der infanterie en vestingartillerie zullen dikwijls diensten te paard of op het rijwiel moeten vervullen. Voor fysiek minder geschikte officieren moet de weg naar de burgermaatschappij worden verbreed, in de eerste plaats door wijziging in de pensioenwet.

Vreemd is het dat wij nu juist de veldartillerie van de vestingartillerie zouden gaan scheiden, terwijl integendeel alles veelmeer op samensmelting der wapens duidt. Heeft Duitschland niet reeds bereden infanterie en wordt niet een gedeelte der infanterie op rijwielen gezet, heeft dit wapen niet reeds jaren — evenals de cavalerie — de gereedschappen van den pionnier en zal het niet spoedig in het bezit zijn van eigen geschut?

Te kwader ure — als door den nood gedwongen — ging men ten onzent over tot de scheiding der infanterie in troepen

voor het veldleger en vesting bataljons, wier taak uitsluitend in het bezetten van onze stellingen zou zijn gelegen, doch wat dan natuurlijk alleen betreft de voorbereiding, daar toch niemand ooit kan hebben bedoeld al onze liniën en stellingen te verdedigen door negen bataljons. Is nu de voorbereiding tot de verdediging iets zoo à parts, iets zoo verschillend van den werkkring van den gewonen infanterie soldaat, of zal integendeel ook de infanterist van de troepen te velde niet moeten geoefend worden in de voorbereiding tot de verdediging van meer tijdelijke liniën? Waar ligt dan het onderscheid tusschen dien vestinginfanterist en dien veldinfanterist, beiden geroepen om de stelling te kunnen *verdedigen*, waartoe voor beiden een groote terreinkennis noodig is.

De voorbereiding van de verdediging der liniën en stellingen acht ik volstrekt geen geringe taak, doch die voorbereiding zal reeds in vreedetijd zóó georganiseerd moeten worden, dat van de burgerbevolking het meest mogelijk partij worde getrokken, o. a. voor schansarbeid, opruiming, het plaatsen van versperringen en het gereed maken der munitie. Voor dit laatste zou ik bij voorkeur vrouwen willen bestemmen.

Aan ons veldleger — aan de verdediging van de grenzen en de kusten — moeten wij zoo min mogelijk valide soldaten onttrekken, want hoe sterker dat veldleger, hoe geringer de kans, dat wij de stellingen en liniën noodig hebben. Worden wij van die waarheid meer en meer overtuigd, zoo zal misschien eenmaal de dag aanbreeken, dat ook de zware artillerie — de vestingartillerie van heden — voor een deel mee optrekt naar de grenzen.

Maar al te veel toch beschouwt men ten onzent den vestingoorlog als uitsluitend om onze duurzame liniën en stellingen, waarbij wij bijna geheel uit het oog verliezen, dat de politieke verwickelingen in Europa tot de meest eigenaardige toestanden kunnen leiden. Zoo is de mogelijkheid volstrekt niet uitgesloten, dat wij — gewikkeld in een oorlog van twee of drie groote mogendheden — een leger hebben terug te drijven, dat te Helder is geland en niet krachtig genoeg is om de meest-

vestinglicvende Hollanders onmiddellijk achter de linie te doen wegkruipen. Of wel een vijandelijk legerkorps heeft te vergeefs beproefd den IJssel over te trekken en nestelt zich nu achter die rivier.

Zoo kwam ik tot de stelling: »Scheiding van veld- en vesting-artillerie is voor Nederland zeer ongewenscht” en alleen heb ik niet geschreven: noodlottig, wijl ik de overtuiging heb, dat — werd morgen die scheiding uitgesproken, men overmorgen op dat besluit zou terugkomen.

Als een der nieuwere denkbeelden omtrent de verdediging in den vestingoorlog wijs ik hier weder op eene bepaling in het »Ontwerp Voorschrift op den dienst in het Groepsverband.” Het is punt 36: »De vuurmonden voor de nabijverdediging, die nimmer voor andere doeleinden dan tot het afslaan van een aanval mogen worden gebezigd — zullen op geen grooteren afstand dan ongeveer 1000 M. — met mitrailleurs in den regel 800 M. — schieten, tenzij bijzondere terreingesteldheid of geschikte doelen het vuren op een grooteren afstand rechtvaardigen”. ’t Is in hoofdzaak hetzelfde beginsel, dat door de Boeren met zooveel succes werd toegepast. Niet genoeg kan worden herhaald: »waak tegen ontijdig vuur”.

Hierbij moet mede in het oog worden gehouden, dat onze inundatiën wel een hindernis vormen, maar geen onoverkomelijke hindernis. Zoo deed Luxemburg zijn troepen, die in den nacht van 10 op 11 Oct. 1672 de bezetting van Woerden moesten te hulp komen — na een vergeefsche poging om de onzen in het front aan te vallen — door een geïnundeerden polder marcheeren. Hier en daar tot aan den buik in het water gaande, gelukten het den Franschen de post van Zuijlensteijn in den rug te vallen, waarop de poging tot ontzet van Woerden moest worden opgegeven. Zoo zullen ook wij al dadelijk bedacht moeten zijn op verrassingen, want de aanvaller, die vermoeden zal, dat wij de accessen goed onder vuur kunnen houden, zal beginnen zich des nachts op de inundatiën te wagen. Eerst overal met kleine troepjes, om den verdediger

af te matten en tegelijk het terrein te verkennen. Door een uitstekend georganiseerden patrolledienst zullen wij daartegen moeten waken, waarbij allerlei versperringen en hindernissen alsmede elektrische verklikkers onontbeerlijk zullen zijn.

Zoowel voor het bewaken van de stellingen als voor kleine offensieve bewegingen naar 's vijands zijde, zullen wij dikwijls met goed gevolg partij kunnen trekken van visschers, schippers e. d. De Amerikaansche oorlog kan dit bewijzen. De Geconfedereerden maakten in dien oorlog een stout gebruik van watermijnen, waardoor de vloot der Federalen belet werd met haar leger samen te werken. Naarmate het echter den Federalen gelukte met hun schepen verder de rivier op te komen, moesten de mijnen 's nachts worden opgenomen. De Geconfedereerden moesten daartoe beschikken over uitstekend en degelijk geoefend personeel: scheepsonderofficieren, ambachtslieden en kleine pachters. Vooral die kleine pachters wekten toen vaak de bewondering van het leger op tijdens die manoeuvres, waarbij de mijnen zonder bedekking mijlen ver moesten worden vooruitgeschoven en alles afhing van den moed en het beleid van het mijn-personeel, hetwelk elk oogenblik gevaar liep door de kleine vijandelijke stoombootjes op de smalle rivier ontdekt te worden.

Men begrijpe mij niet verkeerd: ik zal volstrekt niet beweren, dat men in den vestingoorlog slechts een troepje boeren en burgers heeft bijeen te trommelen om daarmede den aanvaller te lijf te gaan, verre van daar, maar ook moet men niet angstvallig ieder die geen uniform draagt, buiten den troep houden. De huisluiden die in 1672 op de gewapende uitleggers werden geplaatst, waren dikwijls nog grooter schrik voor de eigen bevolking, dan de Franschen, doch dat was de schuld van de militaire autoriteiten, die Jan Rap en zijn maat zonder enig toezicht buiten de linie zonden. Wil men uit onze geschiedenis een voorbeeld van burgermilitie, zoo kieze men de verdediging van Amsterdam in 1787. De verdediging van de posten toen om Amsterdam gelegd — bijna een eeuw lang zouden zij in het Oosten en Zuidoosten de Amsterdamsche

Linie uitmaken — was zeer goed gedacht en werd met zoo veel energie opgevat, dat het den Pruisen niet mocht gelukken in het front te naderen. Na eene omtrekking van het Haarlemmermeer heeft daarna de post bij Osdorp zich laten verrassen, doch ditzelfde gebeurde voor Belfort, waar Dantouin in den nacht van 7 op 8 Jan. 1871 zonder slag of stoot in handen van de Pruisen viel.

Maar hetzij dan al of niet met gedeeltelijke hulp van burgerpersoneel — wie kennen beter den weg op de Loosdrechtsche plassen dan de visschers aldaar — ook in de latere periodes van de belegering zullen wij telkens opnieuw moeten beproeven nit de linie te breken ten einde den aanvaller te verrassen. Met kleinere troepen is dit zelfs gemakkelijker dan met groote, omdat zij geen nasleep hebben en zich snel kunnen verplaatsen. Door sommigen, misschien wel door velen, wordt aan het succes van dergelijke ondernemingen getwijfeld en daarbij dienen dan meestal tot bewijs de resultaten, waartoe men bij de applicatorische studiën is gekomen. Die studiën nu zijn heel leerzaam, heel interessant, leeren den beoefenaar zich in een gegeven toestand in te denken, verruimen zijn blik, maar . . . ten slotte is het dan toch min of meer eene overweging op wiskundigen grondslag, welke den doorslag geeft. In kennis en doorzicht $A = B$, maar in aantal A kleiner dan B zijnde, verliest A ; toevallige omstandigheden kunnen natuurlijk niet in aanmerking komen. Was het wel goed gezien bij de oefeningen op de kaart de dobbelsteenen geheel ter zijde te stellen, moet men ook niet op een kansje spelen, wat overlaten aan het toeval?

De vestingoorlog zal in de naaste toekomst grootendeels het karakter van den kleinen oorlog dragen, waarin niet de ingenieur maar de tacticus de Leider moet zijn; de rol van de artillerie, hoe gewichtig ook, zal daarbij slechts van secundaire aard zijn.

Laat mij in korte trekken den vermoedelijken loop van aanval en verdediging schetsen.

De aanvaller rukt naar de stelling op, maar alle overgangen

worden hem betwist, overal vindt hij versperringen, geen brug is betrouwbaar, geen kanaal of vaart bruikbaar, want hoe dichter hij de stelling nadert, hoe meer hij te vreezen heeft, dat enkele onverschrokken wicrijders in hinderlaag liggen. Zoo wordt die aanvaller er toe gedwongen het terrein vóór zich letterlijk schoon te vegen, welke arbeid evenwel iets eenvoudiger wordt, doordat de verdediger alles wat bruikbaar kan heeten, heeft weggehaald. Binnen een uur afstands van de stelling worden de dorpen bij de nadering van den vijand in brand gestoken, een maatregel die mij meer uitvoerbaar en zeker niet vernielzuchtiger voorkomt dan het in *brand schieten* van die dorpen, laat staan dat zulks mogelijk zal wezen.

Slechts langzaam voortschrijdende, telkens wel niet gevaarlijke maar dan toch hinderlijke steken ontvangende, zal het dien aanvaller niettemin gelukken de stelling in te sluiten. Kan de verdediger troepen op de flanken van den aanvaller brengen — bijv. van uit het Gooi zuidwaarts, of van het terrein tusschen de tegenwoordige stelling van Amsterdam en de Zee naar het oosten toe, zoo zal die insluiting telken male worden bedreigd. Doch ook in het front zal een energieke verdediger telkens attackeren.

Maar de insluitingslinie komt dan toch eindelijk tot stand, de veldartillerie treedt op, beproeft de stelling onder vuur te nemen en ziet geen resultaat, want de verdediger zwijgt en *blijft* zwijgen tot het oogenblik, dat de aanvaller zich zóó bloot geeft, dat spreken plicht wordt. Eerst dan valt het eerste artillerie-schot nit de stelling.

Hoogstwaarschijnlijk zal nu de aanvaller beproeven om hier of daar een zwakke plek in de stelling te vinden, waartoe hij met kleine troepen des nachts zal opereeren, op verschillende plaatsen knabbelende aan de versperringen en dan telkens teruggeworpen door den verdediger, die -- volkomen bekend in het terrein — althans des nachts meester op dat voorterrein moet blijven.

Al spoedig zal de verdediger een ballon captif zien rijzen — de hooge torens zijn natuurlijk door den verdediger gesloopt,

zooals al het drinkwater onbruikbaar is gemaakt, alle vervoermiddelen van welken aard ook binnen de stelling werden gebracht.

Komt die ballon te dicht bij, dan zal de verdediger pogen hem met licht, vlakbaan geschut te vernielen; zoo niet, dan zal het den aanvaller gelukken zich eenig denkbeeld van de inrichting der stelling te vormen, doch dit beeld zal te onvolkomener zijn naarmate binnen de stelling een juist gebruik van maskes is gemaakt en daar verder alles zooveel mogelijk in rust is. Bewegingen toch worden van verre veel beter waargenomen den voorwerpen in rust.

Maar de aanvaller kan zich dan toch eenig denkbeeld betreffende die stelling vormen en moet er nu verder naar streven omtrent den verdediger en diens krijgsmiddelen zooveel mogelijk gegevens te verkrijgen, want vooral voor nachtelijke ondernemingen is een plaatselijke kennis onmisbaar. Met allerlei middelen — schijnbaar hoe kinderachtig ook — moet daarentegen de verdediger beproeven den aanvaller voortdurend te misleiden: door te laten werken op plaatsen waar geen schansarbeid noodig is, door vlagsignalen, door geschutvuur uit oude kanonnen, enz. en verder moet hij voorkomen, dat de aanvaller bij nachtelijke ondernemingen kenteekens of bakens plaatst, ten einde bij een aanval van meer beteekenis gemakkelijker den weg te kunnen vinden. Herhaaldelijk zal de aanvaller den verdediger door kleine demonstratiën verlokken tot schieten of tot krachtontwikkeling, waartegen die verdediger heeft te waken.

Evenzoo heeft hij te waken tegen allerlei schijnbare nietigheden welke echter de tegenpartij van nut kunnen zijn; zoo overvielen in 1805 de Beieren de Oostenrijkers, nadat zij hadden geconstateerd dat de patrouillegang der tegenpartij was ontaard in een morgenwandeling langs een bepaalden weg.

Natuurlijk zal de aanvaller al spoedig zijn mobiel belegeringsgeschut in werking brengen en vangt de beschieting aan. Op sommige plaatsen zal het binnen de stelling projectielen regenen zooals bij Magersfontein, waar generaal Methuen den

nacht na de beschieting meende te kunnen oprukken en eerst toen tot de conclusie kwam dat zijn artillerie weinig of geen uitwerking had gehad. Doch nu aangenomen, dat het resultaat van de beschieting verre dat der Engelsche artillerie in den Transvaal overtreft, volgt daarnit dan dat de verdediger het vijandelijk vuur moet beantwoorden? Waartoe? Het eenige wat de verdedigende artillerie in het voordeel *kan* verkrijgen is tijdwinst in de 1e periode, maar geheel ten koste van den duur der verdere periodes, want die aanvaller moet zijn troepen binnen de stelling brengen en dat kan hij niet doen, zoolang de artillerie van den verdediger nog intact is. Dat, wat die aanvaller wil, moet de verdediger niet toestaan: het vernietigen van de zwaardere artillerie binnen de stelling.

De aanvaller zal hier en daar wat verwoesting aanbrengen; best mogelijk, maar zonder de verdediging ernstig te schaden; er zullen dooden en gekwetsten vallen, maar dit gebeurt in elken oorlog. Hoe minder duurzame werken, hoe minder de vijandelijke artillerie te vernietigen krijgt: de uitkomsten van het brisantvuur blijken waarlijk niet van dien aard om aan overweldigende resultaten te gelooven.

De aanvaller staat intusschen voor een moeilijk vraagstuk: aangezien de artillerie van zijn tegenstander zwijgt, kan hij zich geen juist beeld vormen van hetgeen zijn artillerievuur heeft uitgewerkt. Maar hij kan de stelling hebben verkend en hij kan beproeven, — door op alle punten te demonstreeren — op een of meer punten door te breken. Bij voorkeur in duisternis, nadat hij door herhaalde nachtelijke aanvallen van geringe beteekenis heeft gepoogd den verdediger af te matten, diens werkzaamheid te verslappen. Tegen dit laatste kan zeker niet genoeg worden gewaarschuwd; een goed middel om het kwaad zooveel mogelijk te voorkomen is actie, kleine agresieve handelingen, die het moreel prikkelen.

Wel zal de aanvaller trachten dergelijke actie te voorkomen door zijn electrische zoeklichten, maar deze hinderen hem in zijne handelingen dicht bij de linie evenzeer, ofschoon moet worden erkend, dat het den aanvaller misschien nu en

dan zou kunnen gelukken met behulp van *vele* zoeklichten. een lichtscherp vóór zijn stelling te brengen. Zelf is hij dan echter tamelijk weinig tot agressieve handelingen in staat.

De aanvaller beproeft dan op een of meer punten door te dringen, daarbij den verdediger zoo lang mogelijk in het onzekere latende, liefst geheel stil naderende, waartegen de patrouilles van den verdediger moeten waken, en doen zij dit, dan is een nachtelijke aanval minder te vreezen. Immers de nachtgevechten bieden voor den aanvaller groote bezwaren, omdat de marschrichting en het onderlinge verband zoo spoedig verloren gaan en men de reserve zoo moeilijk in de hand houdt. Demonstreert de tegenpartij daarbij op de flanken, zoo kan de geheele onderneming mislukken.

Maar nu aannemende, dat de aanvaller er in slaagt des nachts of wel des morgens vroeg tot de linie door te dringen, dat de verdediger ontdekt hoe de tegenpartij langs alle kanten in front komt opzetten en tracht door te dringen. *Dàn* zal voor de artillerie van den verdediger het oogenblik zijn gekomen om zich te laten gelden. Onmiddellijk moeten de accessen worden beschoten en de versperringen onder vuur genomen. De belegerings-artillerie kan niet langer haar vuur op de linie brengen, want door de groote afstanden waarop zij van het veld van actie is verwijderd, moet zij — uit vreeze van eigen troepen te raken — óf zwijgen óf haar vuur naar achteren verleggen. Nu treedt de infanterie van den verdediger op, haar intens geweervuur moet den aanval bestrijden, hetgeen te gemakkelijker valt, omdat de aanvallende troepen slechts langzaam over de hindernissen kunnen trekken. Inmiddels snellen de reserves toe en komen mede in het vuur.

Het kan zijn en zal nu en dan ook wel gebeuren, dat de aanval gedeeltelijk slaagt. Dit verlies zal de verdediger dan onmiddellijk moeten herstellen door verdere reserves, die — den aanvaller geen oogenblik rust latende — een terugstoot toebrengen. De aanvaller is na de bestorming het zwakst; het attaqueeren over een afstand van tientallen meters eischt veel,

zeer veel van zijn physiek; elke seconde rust is daarom voor hem van beteekenis, want op hem volgen zijne reserves, die zijn taak kunnen overnemen, zoo mogelijk verder zullen doordringen. Alles komt er dus voor den verdediger op aan, snel over zijne reserves te kunnen beschikken en daartoe zijn uitstekende wegen noodig.

Wat is nu in het bijzonder de taak der artillerie van den verdediger geweest? Onmiddellijk nadat de aanvaller binnen de 1000 Meter is genaderd – of bij aanvallen over dag, nadat de aanvals-colonnes of schuiten onder haar bereik zijn gekomen – heeft zij haar snelvuur geopend op daartoe vooraf aangewezen punten, die slechts voor concrete gevallen nader kunnen worden aangegeven. Ieder deel van de stelling eischt een speciale vuurregeling, die afhankelijk is van den aard en ligging der accessen, de grootte en den afstand van de versperringen, de soort van geschut, de flankering, enz.

Dringt de aanvaller op de tusschenlinie door en krijgt hij daar vasten voet, zoo zullen de reserves moeten beproeven hem halvemaansgewijze af te sluiten en door stooten op de flanken pogen hem terug te dringen, terwijl verder het oprukken der reserves van den aanvallor moet worden bemoeilijkt.

Aan die reserves kan geen aandacht genoeg worden geschonken, waarbij in herinnering moet worden gehouden hoe de Franschen in Belfort een succes te minder kregen, wijl zij verzuimden om de Duitschers na den mislukten aanslag op Danjoutin te vervolgen, terwijl de val van Kars grootendeels aan het gemis van voldoende reserves moet worden toegeschreven.

Geldt de aanval een steunpunt, zoo zal de artillerie in het bijzonder, de accessen en de flanken van het werk bestrijken, terwijl het werk zelf door een intens geweervuur zich den aanvaller van het lijf moet houden, waarbij het natuurlijk mogelijk is, dat de aanvaller in den rug van het fort komt, doch dan ook allicht tusschen twee vuren geraakt.

Slechts een groote, een overgroote macht zou het kunnen gelukken op die wijze de stelling binnen te dringen en daar

vasten voet te krijgen. Want de worsteling om een deel van de stelling zal zijn een partieel gevecht om een versterkte plaats, waarbij de verdediger kan beschikken over veel zwaarder geschut dan de aanvaller, wijl dat zwaardere geschut bijna onder onmiddellijk bereik is van den verdediger, terwijl de zwaardere vuurmonden van dien tegenstander op een half uur of $\frac{3}{4}$ uur afstand gelegen zijn. Tegen het geschut van den verdediger vermogen op dit oogenblik de belegeringsvuurmonden niet veel, want de ligging is niet nauwkeurig bekend en op grooten afstand is het niet na te gaan of men ten slotte op vriend of vijand schiet.

Is de verdediger voortdurend waakzaam, is hij zuinig met zijn artillerievuur, weet hij zijn geschut en zijn reserves snel te verplaatsen, zoo blijft den aanvaller niets over dan een nadering voet voor voet. Eerst dan kan hij den verdediger dwingen om meer diens artillerie in het gevecht te brengen.

Zal dan de schoolsche aanvalswijze van Vauban weer in eere worden hersteld?

Het schijnt mij volstrekt niet onmogelijk, doch *mutatis mutandis*, de oudere belegeringswijze in een nieuwen vorm. En kunnen wij den aanvaller daartoe noodzaken zoo hebben wij dan toch zeker veel tijd gewonnen, heel veel tijd.

De aanvaller dan, die tijdelijk moet afzien van pogingen om de stelling te overrompelen of bij verrassing te nemen, zal waarschijnlijk beproeven zijne voorposten vooruit te schuiven en ze zoo dicht mogelijk bij de linie te brengen. Dit zal hem echter eerst langzamerhand gelukken, naarmate hij dammen kan leggen in de inundatiën en zich ingraaft in de accessen. Die arbeid kost veel tijd en kan aanvankelijk alleen 's nachts worden verricht, wanneer de verdediger althans zoo verstandig is geweest zijn lange, zware kanonnen te sparen. Nu, eerst nu kunnen die ten volle tot hun recht komen, door vuur te brengen op de aanvalswerken, direct vuur, van standplaatsen achter de linie en van uit opstellingen in de linie. Die aanvalswerken zullen daardoor een groote sterkte moeten hebben, zullen de zware granaten niet alles vernielen. De belegerings-

artillerie zal wel is waar onmiddellijk beproeven om die lange zware kanonnen van den verdediger te demontceeren, doch daartoe zal die belegeringsartillerie meer voorwaarts moeten komen, omdat eerstbedoeld geschut zoo ver mogelijk naar achteren is getrokken.

Welke moeilijkheden zal die aanvalsartillerie nu niet onder vinden, gedwongen als zij is opstellingen te zoeken in het drassig terrein, veelal geheel ongedekt tijdens haar verplaatsing en opstelling, in de nieuwe batterijen een prooi van het zware krombaangeschut des verdedigers, dat intact bleef, omdat het niet aan den zoogenaamde geschutstrijd deelnam en na ieder gevecht tegen de aanvalstroepen zich verplaatste. Op nieuw zal nu de belegeraar weer tot aanval overgaan, een aanval, die evenwel niet veel kans van slagen heeft, zoolang de verdediger steeds op het goede moment zijn geschut en personeel in de linie brengt en ook ter juister tijd weer terugtrekt.

Maar een energieke verdediger heeft ook zijn maatregelen reeds genomen: achter de eerste linie volgt een tweede, straks een derde. Het Nederlandsche polderland is als een schaakbord heeft Clausewitz eens gezegd, men kan er alle denkbare formaties aangeven. En die opmerking van Clausewitz zullen wij in de praktijk brengen zoolang nog van de Amsterdamsche Westertoren de Nederlandsche driekleur waait, want immers wij zijn van hetzelfde ras als de Boeren in Zuid-Afrika, wier volharding de bewondering afdwingt van geheel de wereld; die in iedere opzicht van het terrein partij trekken en die ook na de smartelijke nederlagen telkens en telkens op nieuw den vijand te lijf gaan, die fouten maken, misschien wel groote fouten, doch die door hun ongeschoolde wijsheid de studie der taktiek een nieuwe richting gaven.

En hiermede, Mijne Heeren, heb ik gezegd, wat ik meende onder uwe aandacht te mogen brengen en waarvan vermoedelijk zeer veel kan en misschien zal worden weerlegd. Immers het geldt hier niet een exacte wetenschap; 't zijn slechts subjectieve beschouwingen, voor een groote deel afhankelijk van

persoonlijke inzichten en indrukken, verkregen op het proefveld en in het studeervertrek en alleen van eenige waarde, omdat anderen daaraan hunne meeningen en gevolgtrekkingen kunnen toetsen.

Doch in hoeveel opzichten mijne beschouwingen en gevolgtrekkingen mogen afwijken van de uwen, hoe onze meeningen over détails van den oorlog der toekomst ook verschillen, wij allen zullen het eens zijn dat de strijd die daar ginds wordt gestreden voor huis en haard, voor vrijheid en onafhankelijkheid, volkenrecht en beschaving ten spot, ons eene waarschuwing moet zijn om meer dan ooit te leeren steunen op eigen kracht, vertrouwen te zoeken in het bewustzijn, dat waar wij willen, wij ook nog kunnen.

Wat er worden zal van de helden, die in Zuid-Afrika de taaiheid van het Hollandsche ras in herinnering brengen, wie zal het zeggen, doch als zij allen moesten ondergaan zonder hun heilig doel bereikt te hebben, dat het hun dan ten troost kunne strekken, in een stamverwant volk een gloed van hoogere geestdrift te hebben verwekt, het geloof te hebben gesterkt in eigen weerkracht. (*Levendige toejuichingen*).

De VOORZITTER: Ik dank den Spreker voor zijne hoogst interessante voordracht, die met de grootste aandacht is gevolgd. De door hem verdedigde stellingen zullen zeker ondersteuning en tegenspraak ondervinden. Het is mij aangenaam daartoe de gelegenheid te kunnen geven en ik vraag of een der heeren het woord verlangt tot het maken van opmerkingen of tot het richten van vragen aan den spreker.

De heer COOL: Met veel genoegen heb ik het slotwoord van den heer Fabius gehoord en ik kan geheel met hem meegaan waar hij zegt, dat de verdediging van vestingen op *actieve* wijze moet plaats hebben.

Waar ik overigens met den Spreker verschil, wensch ik mij tot enkele opmerkingen op *ingenieursgebied* te beperken, het

aan de aanwezige heeren van de Artillerie overlatende dit gebied meer in 't bijzonder te betreden.

Waar de Spreker groot gewicht hecht aan de veldversterkingskunst, ga ik zeker met hem mede.

Ook bij ons zal m. i. bij de verdediging van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en van de Stelling van Amsterdam daarvan een ruim gebruik, bij het innemen van voorgeschoven stellingen, moeten worden gemaakt. Met de voorgestelde actieve wijze van verdediging er van, stem ik dan ook ten volle met den heer Fabius in.

Doch niet ga ik met hem mede, waar hij het licht zoozeer op de *veldversterkingen* liet vallen *ten koste* van de *duurzame* versterkingen, die door hem vrijwel werden afgebroken. Hetgeen door den Spreker daartegen is aangevoerd, schijnt mij niet van overwegend belang; integendeel komen permanente versterkingen mij voor ons kleine land, waarbij men anders spoedig aan het eind zal staan, onmisbaar voor, terwijl ik ook nog steeds van meening ben, dat hoe minderwaardig de versterking is — minderwaardig in stormvrijheid, in dekking, in hindernis — des te meer troepen voor de verdediging zullen worden vereischt.

De Spreker heeft zich voor zijne meening o. a. beroepen op generaal Knoop. Zeker was deze ook een tegenstander van duurzame versterkingen, maar alleen wanneer deze geheel konden worden ingesloten. Dit was voor hem het criterium der schadelijkheid. Daarentegen was hij van meening, dat elke vesting, die voortdurend in gemeenschap met Holland bleef, goed en voordeelig was.

Door den heer Fabius is verder tot staving van zijn gevoelen, gewezen op het weinige nut dat de Fransche vestingen in den oorlog van 1870—1871 hebben bewezen. Ik meen daarentegen, dat zij wel degelijk nuttig zijn geweest. Om niet te spreken van Belfort, waarvan het nut ook door den spreker is erkend, wijs ik slechts op de groote Duitsche legers, die zij gebonden hebben en op de tijdwinst daardoor verkregen, op de voordeelen die zelfs de kleine vestingen, ondanks hare groote technische gebreken, als sperwerken enz. den Franschen hebben

opgeleverd, op Parijs in 't bijzonder, dat tot het laatst toe het beleg heeft volgehouden, en alleen door gebrek tot overgave werd gedwongen.

Het is, zeide de heer Fabius verder, de vloek van alle duurzame fortificatiën, dat zij na eenigen tijd versleten en verouderd zijn. Doch ditzelfde kan men immers zeggen van de geweren en kanonnen, en tóch zal niemand hun nut ontkennen, noch de noodzakelijkheid van hunne vernieuwing, wanneer zij verouderd zijn.

Wat de verbetering volgens de Vestingwet van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie betreft, meen ik dat dit, inplaats van een historische font te zijn, zooals Spreker zeide, juist lag in de historische lijn. In 1629 had men alles in gereedheid gebracht om hier den vijand tegen te houden, in 1672 heeft zij ons land in werkelijkheid gered.

Zeker heeft die linie hare gebreken — evenals die van 1672 — waaronder voornamelijk haar gemis aan offensief vermogen, maar evenmin als toen zou onze actieve verdediging van uit de linie zelf behoeven te geschieden.

Dat de nitvinding der brisante granaten ongelukkigerwijze juist samenviel met het tijdstip, dat de werken der Nieuwe Hollandsche Waterlinie naar de eischen des tijds verbeterd waren, en daardoor opnieuw een deel van hare waarde verloren, is toch zeker ook niet de schuld van de duurzame versterkingskunst. Ongetwijfeld ware het beter geweest van den aanvang af onze kracht meer te zoeken in de levende strijdkrachten. Maar na de verwerping der voorstellen tegen de dienstvervanging van den Minister Van Stirum, bleef er niets anders over dan eerst de doode weermiddelen onder handen te nemen.

Wat betreft de Stelling van Amsterdam, de aanleg der forten voor die stelling loopt over vele jaren en daardoor moest van zelf veel verschil in de constructie ontstaan. Dat het daarom maar gelukkig is, zooals Spreker zeide, dat men met den bouw zoo langzaam voortgeschreden heeft, kan ik niet beamen, want ware intusschen onze onafhankelijkheid bedreigd, met recht zou men onze Regeering haar talmen ver-

weten hebben en zouden de gevolgen niet zijn uitgebleven.

Wat de door Spreker behandelde quaestie van het groot flankement en van woon- of wachtforten aangaat, hierop zal ik thans niet ingaan, de tijd zou hiervoor geheel ontbreken. Mijne meening in deze mag ik trouwens als bekend onderstellen.

Een overwegend nadeel van de wacht- tegenover de woonforten blijft m. i. dat zij een driemaal grooter bezetting vereischen; waar overigens de wachtforten in hun laatst voorgestelden vorm zoo weinig van de woonforten verschillen, is het m. i. niet noodig hierover nog veel discussie te voeren.

En ook wat het nut van het groot flankement betreft, schijnt 't niet noodig daarover in veel theoretische beschouwingen te treden, een eenvoudige verkenning van het terrein der Amsterdamsche stelling zal m. i. bij verschillende werken genoegzaam het groote belang doen inzien.

Gaarne erken ik met den Spreker dat verschillende technische fouten aan de forten der Amsterdamsche stelling kleven — met name de gebrekkige grachtsverdediging — maar zij zijn te verbeteren en in elk geval niet aan de duurzame versterkingskunst als zoodanig eigen.

De schildering, die de heer Fabius ons dan ook gaf van den toestand van den troep in vestingen en forten onder een bombardement, moge zeer treffend zijn, m. i. was die wel wat overdreven.

Zeker zullen zich toch de manschappen in de bomvrije gebouwen, in de hefbare, tegen granaatkartetsvuur beveiligde koepeltjes van de stormvrije duurzame werken meer op hun gemak gevoelen dan daarbuiten, meer bv. dan in de Schumannsche koepeltjes, opgesteld in het vrije veld. 1)

Overigens ben ik zeker in beginsel een groot voorstander ervan om de verdediging in plaats van op enkele punten te concentreeren, over een groote linie uit te strekken, een denkbeeld waarvoor ik steeds gestreden heb; de dekkingen zijn dan verspreid aan te brengen, de vuurmonden verspreid op

1) Men had hierbij natuurlijk het oog op de nieuwere denkbeelden op fortificatorisch gebied, als toegepast bij de versterking der Sereth linie enz.

te stellen, herhaalde plaatsverandering van deze is mogelijk, een beschieting door den vijand met brisante granaten wordt slechts munitie-verspilling.

Geheel erken ik verder met den Spreker het vooral voor de Amsterd. Stelling zoo groote nut van goede maskeeringen door beplantingen te verkrijgen, alsmede van den aanleg van vele en goede wegen, waarvan de voorbereiding intusschen toch ook een *duurzaam* karakter draagt.

Omtrent deze laatste moet ik intusschen nog eene zaak opmerken, vooreerst dat wat het maken van vele wegen betreft, men er toch als bij de Amsterdamsche Stelling wel steeds op bedacht moet zijn, daardoor in thans voor een vijand schier onbegaanbare terreinen geen bruikbare accessen te scheppen. En wat de waterwegen aangaat, hoewel daarvan ongetwijfeld bij onze verdediging en vooral wederom van de Amsterdamsche Stelling zeer veel nut is te trekken, geloof ik toch dat de Spreker zich van het gebruik van uitleggers daarbij wel wat *te* veel illusie maakt.

Resummeerende erken ik dus met den heer Fabius het groote nut van de veldversterkingen, doch niet ten koste der duurzame, die voor ons land van hooge waarde blijven.

De heer SCHEFFER: In aansluiting aan de opmerkingen, door Overste Cool gemaakt, wenschte ik den heer Fabius te vragen, of het vuur van uitleggers, in den vorm waarin dit door hem werd besproken, eigenlijk niet een verkapt groot flankement moet worden genoemd, maar waaraan naar mijne meening vrij wat meer nadeelen zijn verbonden, dan aan den bestaanden vorm, ten opzichte van het aangehaalde bezwaar van het vuren over en vóór eigen troepen. Ook komt mij het leiden van het vuur van uitleggers moeilijker voor, dan dat van vaste batterijen.

Verder komt het mij vreemd voor, dat Spreker verklaart, niet aan groot flankement te hechten, daar waar hij als eene goede verdediging Belfort aanhaalt. De aanvallen op de Perches werden toch voor een groot deel wel degelijk door de

juiste toepassing van flankement uit nevenliggende werken afgeslagen.

Spreker noemt grachtsovergangen tamelijk eenvoudig en gemakkelijk. Ik meen ze daarentegen uiterst moeilijk en gevaarlijk te mogen noemen, vooral in onze terreinen, vooral wanneer een goed ingericht groot flankement, den aanvoer van de benodigde materialen wel uiterst bezwaarlijk zal maken.

Spreker wilde eigenlijk permanente stellingen en werken afbreken, maar hoe is dit te rijmen met zijne beschouwingen omtrent eene flinke verdediging van het »vóórtrein»? Zelfs spreekt hij van 2 à 3 vooruitgeschoven stellingen. Daarachter dient dan toch wel een goed ingerichte permanente stelling gelegen te zijn. Richt men die stelling niet met de noodige voorzorgen in, dan heeft men kans, dat zelfs overmachtige Veld-Artillerie, de bezetting tot ontruiming noodzaakt, getuige St. Privat.

Ik kan dan ook niet gelooven, dat het den Spreker ernst was met die verklaring omtrent de overschatting van de waarde der permanente steunpunten. Waar hij het voortdurend kiezen van nieuwe stellingen recomandeert, kan ik mij het advies niet begrijpen om de Nieuwe Hollandsche Waterlinie af te keuren. Waarom daarin niet met kracht stand gehouden, en met verschillende tusschenstellingen in het gunstige terrein, den opmarsch naar de Amsterdamsche Stelling vertraagd?

Er zijn overigens in de voordracht zooveel punten, die tot groote discussie aanleiding geven, dat het doen van een enkele greep noodzakelijk is. Zoo is Spreker tegen het reeds in vredestijd gereed maken van batterijen achter de eigenlijke verdedigingslinie. Ik zie dit niet in; wanneer men slechts rekening houdt met het door Spreker aangevoerde, dat eene »geziene» opstelling gerust eene verlorene opstelling kan worden genoemd. Zorgt men voor eene behoorlijke maskeering van de standplaats, dan wil mij de voorbereiding van de batterij, in vredestijd, zeer nuttig voorkomen (immers Spreker erkent zelf de geringe waarde van het »kaartvuur» tegen een

niet waar te nemen doel) omdat dit de eenige weg is om zich overal de mogelijkheid van eene goede opstelling van zware vuurmonden te verzekeren.

De heer VAN ESSEN: Naar aanleiding van de laatste der »Stellingen» welke de geachte Spreker ons vooraf heeft doen toekomen, wenschte ik gaarne eenige opmerkingen te maken.

Door den Spreker is betoogd dat voornamelijk ten gevolge van tactische overwegingen eene scheiding van bereden en niet-bereden Artillerie moet worden afgekeurd. Die overwegingen zijn gegroued op de rol die, naar de inzichten van den Spreker, de Vesting-Artillerie bij een gevecht in en om de verdedigingsliniën zal moeten vervullen; een rol waarbij op de beweegbaarheid de nadruk wordt gelegd. Voorts wordt, als gevolg van de geringe waarde door den Spreker gehecht aan permanente steunpunten en de werking der Artillerie in verband daarmee, een ondergeschikte, eigenlijk eene onbeduidende rol toegekend aan die Artillerie welke, ten koste van de beweegbaarheid, hare uitwerking tracht te verhoogen door op uitgebreide schaal gebruik te maken van technische hulpmiddelen (dekkingsmiddelen hieronder begrepen) en van eene zorgvuldige voorbereiding in vreedestijd — naar mijne meening *de* taak, aan de Vesting-Artillerie op te dragen.

Het schijnt mij toe dat de Artillerie, gebruikt in den geest als de Spreker zich voorstelt — ik zonder de Artillerie te water uit, — ophoudt Vesting-Artillerie te zijn en dat de haar toegedachte rol geen andere is dan die welke door de Veld-Artillerie moet en kan worden vervuld. Indien ik dan ook de meening van den Spreker ten opzichte van de permanente versterkingen deelde, dan zou ik nog verder willen gaan, en mijne conclusie zou luiden: »laat het optreden te water over aan de Marine, schaf de Vesting-Artillerie af, en gebruik de daardoor vrijkomende personeele en finanticele krachten ter versterking van de Veld-Artillerie.»

Ik geloof evenwel dat bij ons wel degelijk waarde moet worden gehecht aan de aanwezigheid van permanente verster-

kingen. In ons kleine en ondiepe land heeft het veldleger behoefte aan weerstandslijnen van verhoogde passieve kracht, waardoor het strategisch en tactisch gesteund, in staat wordt gesteld ook tegen overmacht het gevecht aan te gaan. Waar de natuur die lijnen niet of in niet voldoende mate heeft gevormd, moet de versterkingskunst daarin voorzien.

In en om die permanente verdedigingswerken acht ik de medewerking van Vesting-Artillerie, in de door mij aangegeven beteekenis, van groot belang. Waar een actief optreden en dus beweegbaarheid op den voorgrond staat, meen ik daarentegen dat, althans te land, de Veld-Artillerie de aangewezen wapensoort is. Het streven van de Vesting-Artillerie om zelve deze opdrachten te vervullen, wijst er m. i. op, dat men of de Veld-Artillerie te zwak oordeelt, of de Vesting-Artillerie te talrijk voor het uitsluitend vervullen van de taak, welke ik zoeven noemde. Beide gevallen duiden op een fout in de organisatie, maar ik kan er geen motief in zien om de uiteenloopende werkzaamheden van beide wapens te combineeren.

De voordeelen welke de Vesting-Artillerie door overplaatsing van officieren der bereden Artillerie ondervindt, vallen, indien zij die opdrachten waarbij beweegbaarheid hoofdzaak is, aan de Veld-Artillerie overlaat, grootendeels weg en het is de vraag of zij opwegen tegen de moreele nadeelen, ontstaan door haar te voorzien van officieren, die tegen hun zin en dikwijls ten koste van belangrijke finantieele offers, geplaatst worden in een anderen werkkring dan door hen is gekozen. Men is bij ons dikwijls geneigd te rekenen, en met recht, op het plichtsbesef van den officier, maar ik vraag mij af of dit in staat zal zijn tevredenheid en opgewektheid bij den dienst te inspireeren, wanneer die eigenschappen, als bij het thans gevolgde systeem onvermijdelijk zijn, zulk eene zware proef moeten doorstaan. Ik vrees dat de korpsgeest hieronder moet lijden en dat de troep den terugslag daarvan ondervindt.

Bedenkelijker nog wordt de toestand als men nagaat hoe de Veld-Artillerie door de overplaatsing harer oudste en daardoor meest ervaren officieren wordt benadeeld, welke over-

weging des te ernstiger moet gelden wanneer men, om de woorden van den Spreker te gebruiken, aanneemt, dat wij niet binnen onze liniën maar tusschen die liniën en de grenzen, onze onafhankelijkheid moeten verdedigen.

Men bedenke bovendien dat de invoering van snelvuurschut bij de bereden Artillerie tengevolge zal hebben dat zeer hooge eischen zullen worden gesteld aan de tactische ontwikkeling ook van de lagere officieren. De taak van den veldartillerist is door de volmaaktheid van zijn wapen eene zóó belangrijke en moeilijke geworden, dat hij zich slechts door voortdurende bestudeering van den veldoorlog en van de gevechtsleer der zusterwapens daarvoor geschikt kan maken. Voegt men daarbij de inspanning van hem gevegd op rijkunstig gebied en den drukken dagelijkschen dienst aan bereden wapens eigen, dan zal men moeten toegeven dat de Veld- Artillerie hare krachten zelve te zeer noodig heeft, dan dat zij die ten behoeve der Vesting-Artillerie beschikbaar kan stellen.

Wanneer men ten slotte samenvoeging der officierskorpsen bepleit op grond van de noodzakelijkheid om de officieren der bereden Artillerie, indien het veldleger achter de liniën is teruggegaan, als vesting-artillerist te kunnen gebruiken, dan herhaal ik dat uit de rede van den geachten Spreker is gebleken dat bij de gevechten in en bij die liniën, voor de Veldartillerie als zoodanig, eene zeer belangrijke rol is weggelegd en dat van beschikbaar komen van officieren dus geen sprake zal zijn.

Resumeerende schijnt het mij toe dat juist op tactische gronden, niet in het bezit van „eenheidsartillerie”, maar in „verdeeling van arbeid”, d. w. z. geheele afscheiding van Veld- en Vesting-Artillerie, het middel is gelegen om bij beide wapens de geschiktheid voor hunne oorlogstaak zoo hoog mogelijk op te voeren.

De heer VAN SOETERMEER VOS: Een enkel woord, in aansluiting bij dat van den heer van Essen. Wanneer ik mij hier

in het debat meng, dan is dit, ten deele, om een persoonlijke reden en wel, omdat ik voor een jaar of tien de eerste was, die deze quaestie van scheiding in het officierscorps in den *Militairen Spectator* aanhangig gemaakte; na mij zijn er velen geweest, die dit beter en uitvoeriger in woord en schrift hebben voortgezet. Toen werd ik gedreven door het motief, dat bijna in alle legers die scheiding had plaats gehad; nu is het een voldongen feit voor alle Europeesche strijdmachten behalve België.

De geachte Spreker van heden avond, de heer Fabius, vond het een gelukkige omstandigheid, dat in ons land de officierskorpsen van beide wapens vereenigd zijn, nadat hij een beeld, een *chimère* had ik haast gezegd, had ontworpen van een toekomstigen vesting-oorlog. Laten we nu eens geen toekomstmuziek doen hooren, maar de werkelijkheid nemen, zooals ze is, dan zou ik gaarne den heer Fabius vragen, of hij het een gelukkig feit noemt dat doorgaans 30 à 40% der Nederlandsche artillerie-officieren ongeschikt is voor de taak, die hun bij mobilisatie wacht, ongeschikt is voor den dagelijkschen werkring door opleiding, kennis, routine en physick. Wat kennis en routine aangaat, berust dit cijfer niet op een apodictisch beweren, het wordt gegeven aan de hand van de aanschrijving van den Inspecteur der Artillerie Anno 1899, waarin aan den officier der bereden artillerie, als luitenant na drie, als kapitein na twee jaar, eerst het diploma van geschiktheid voor officier der Vesting-Artillerie wordt toegekend. Volgens het officiersboekje was op 1 Januari 1901 dan 50% der artillerie-officieren ongeschikt voor hun oorlogstaak: dit is waarschijnlijk het gelukkig feit, waarop de heer Fabius doelde.

In verband met hetgeen al door den vorigen spreker gezegd is, wenschte ik nog alleen dit te zeggen; de heer Fabius vermeent, dat het physick geen beletsel is voor een bereden officier, om een tijdlang buiten zijn dagelijkschen werkring te voet te dienen en grondt zijn opinie op de hippische capaciteiten van onze officieren der Infanterie en Vesting-Artillerie. In deze vermeenen wij beter over de fysieke eischen aan

een bereden officier te stellen, te kunnen en mogen oordeelen, en we gelooven juist, dat de waarde van een bereden officier tot nul gereduceerd wordt, indien hij een jaar of langer niet te paard komt.

Waar de Spreker dan ook vermeent, dat hij scheiding noodlottig moet achten voor het officierskorps der artillerie, daar aarzelen wij niet om te verklaren, dat vele artillerie-officieren den tegenwoordigen toestand als noodlottig qualificeeren, om geen erger woord te gebruiken.

De heer VAN HOOGENHUYZE: Met groote belangstelling heb ik de rede van den heer Fabius gehoord. Er was veel in, waarmede ik mij wel kan vereenigen, doch er is ook zeer veel waartegen ik mij zou moeten verklaren. Intusschen is de tijd te kort om alle punten te bespreken. Ik wensch mij dan ook tot een paar punten te bepalen, om niet den schijn te hebben alsof ik daarin met den geachten Spreker medega.

In de eerste plaats wat betreft de waarde van de uitleggers. Ik moet daarin in meening met den Spreker verschillen. Ik heb ze in de Stelling van Amsterdam gezien en er ook veel van gehoord. Het zijn zware, logge, onbeweeglijke lichamen, die in zich zelf geen beweegkracht hebben. Zij moeten door een sleepboot in beweging worden gebracht en verraden hunne aanwezigheid door den rook van die booten. De sleepbooten kunnen door grooten diepgang niet overal op de plassen en vaarten komen: van verrassend optreden is geen sprake.

Door den heer Fabius is gezegd, dat men met het geschut rechtstreeks op het doel moet kunnen zien, doch dit is met de uitleggers geenszins het geval. Ik acht ze dan ook niet bruikbaar, dan alleen hier of daar, op plaatsen waar het onmogelijk is het geschut over land te brengen.

Ten tweede de scheiding van de Vesting- en de Veld-Artillerie. Overal in het buitenland zijn deze van elkander gescheiden. Welke reden bestaat er nu om van den Nederlandschen artillerist te vergen dat hij voor alle onderdeelen van dat wapen — en dat zijn er heel wat — geschikt zal zijn en dit in

hoofdzaak te doen drukken op den bereden artillerist. daar mij toch niet bekend is dat ooit een vesting-artillerist tegen zijn zin bij het bereden gedeelte van het wapen werd overgeplaatst.

Ook uit een finantiëel oogpunt drukken de voortdurende overplaatsingen met daaraan verbonden verhuizingen enz. zeer op den bereden artillerist en waar nu de geachte Spreker het wenschelijk acht dat de beide onderdeelen van het wapen vereenigd blijven, daar vraag ik of de kapitein Fabius, die steeds bij de vesting bleef, de bezwaren wel voldoende gevoelt en in deze wel als juist beoordeelaar kan optreden.

Verder hebben we heden avond gehoord dat door Spreker op grootere beweegbaarheid voor het geschut bij de Vesting-Artillerie wordt aangedrongen. Ligt daarin dan niet een uitgebreide werkkring voor den bereden artillerist, nadat het veldleger in de liniën en stellingen zal teruggegaan zijn en is het dan wel noodzakelijk dat deze ook van het zwaardere geschut geheel op de hoogte is. Mij dunkt dat kan dan veilig worden overgelaten aan hen, die verkozen bij de Vesting-Artillerie te blijven. Wij hebben dus wel de wenschelijkheid om vereenigd te blijven hooren uiteten, maar deugdelijke gronden voor de noodzakelijkheid hiertoe zijn niet aangegeven, en waar Spreker nu ten slotte zegt dat hij het noodlottig zou vinden als ooit tot een scheiding werd besloten, daar kan ik niet anders zeggen dan dat ik het voor de bereden artillerie een ramp zou vinden, indien steeds moest worden voortgegaan om telken jare de oudste en meest practisch ervaren kapiteins en luitenants aan dat onderdeel van het wapen te ontnemen, voor het twijfelachtige nut en de in ieder geval zeer twijfelachtige noodzakelijkheid, hen ook voor de Vesting-Artillerie meer te bekwamen.

De heer VAN SOETERMEER VOS : Het spijt eenige heeren en mij zeker het meest, dat wij het antwoord van den heer Fabius niet kunnen afwachten : de trein wacht en de dienst

eischt; ik verzoek dus de Vergadering en den geachten Spreker ons te willen excuseeren.

(De heeren van Soetermeer Vos en van Essen verlaten de vergadering.)

De heer FABIUS : Met het oog op het vergevorderd uur zal ik trachten zeer kort te zijn. Het spijt mij niet in de gelegenheid te zijn, meer in 't bijzonder de heeren Van Essen en van Soetermeer Vos te beantwoorden omtrent het punt der scheiding van de Vesting- en de Veld-Artillerie, te meer, daar het geldt een zaak van veel beteekenis. Om mij te beperken zal ik nadere détails onbesproken laten, o. a. al wat gezegd is omtrent de promotie en de overplaatsing der officieren.

Wat nu betreft mijne bevoegdheid om over deze quaestie een oordeel uit te spreken, meen ik dat het toch enkel de vraag is : welke argumenten gesteld kunnen worden tegenover die, welke door mij zijn aangevoerd. Een der voornaamste argumenten tegen hetgeen door mij is betoogd, was dat de scheiding overal is doorgevoerd, behalve in België. De vraag is evenwel of men in het buitenland niet langzamerhand op de scheiding zal terugkomen, om de beide onderdeelen te vereenigen.

In antwoord op hetgeen de heer van Hoogenhuyze heeft gezegd ten aanzien der waarde van de uitleggers, vermoed ik mij niet duidelijk genoeg te hebben uitgedrukt. Dat de gewone zolderschuiten — zooals de kolonel van Hoogenhuyze die heeft gekend — meestal niet bruikbaar zijn, erken ik gaarne, doch juist daarom stelde ik voor een uitlegger met eigen beweegkracht, een soort van motorboot, waarin elke schuit kan veranderd worden. Ik vestig hier b.v. de aandacht op de vroegere trekschuiten, thans motorboot met een vaart van negen kilometers in het uur. Wanneer men dan rekent een brandstof als petroleum kostende 25 cents per uur met een gewonen schuitenknecht als chauffeur, dan kan van zulk soort van uitleggers toch zeker het bezwaar niet gelden, dat zij te veel deskundig personeel vereischen.

Verder wees ik op den geringen diepgang van de meer en meer in gebruik komende kleine motorbootjes, die zich in bijna alle wateren kunnen bewegen, dus vermoedelijk ook op vele onzer inundatiën, en die door al onze sluizen zijn te brengen.

Door de heereu Cool en Scheffer zijn in het bijzonder de steunpunten in ons verdedigingsstelsel verdedigd. Ik heb die permanente werken niet overal afgekeurd, maar alleen gezegd, dat men daaraan ten onzent te groote waarde hecht. Ik meen dat men volstaan kan met meer eenvoudige steunpunten dan wij nu hebben en die men voornemens is verder in te richten.

Wat betreft de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, door mij genoemd een fout op historischen grondslag, daarmede bedoelde ik dit, dat men bij de verjongingskuur hoofdzakelijk alleen heeft getracht de verschillende forten enz. in die linie te verbeteren — dus de onderdeelen ieder afzonderlijk en niet de geheele lijn, zoodat men bijv. vergat het offensief van Naarden meer oostwaarts te verleggen.

Wat de wachtforten aangaat, ben ik het in *beginsel* eens met wat hieromtrent door den heer von Schmid is geschreven, doch ik ga niet mede met al hetgeen door hem wordt voorgesteld. In hoever voor een wachtfort een driemaal grootere bezetting noodig is dan voor een woonfort, wil ik thans niet verder bespreken. Alleen wil ik zeggen dat naar mijn meening die driedubbele bezetting dan ook voor de tusschenlinie van veel waarde zal wezen.

Door den heer Cool is gezegd, dat de bezetting in koepels beter gedekt is; ik wil dit aannemen, doch meen dat men hieraan toch niet al te groote waarde moet hechten, en dat die betere dekking de groote nadeelen aan de koepels eigen niet mag doen vergeten.

En wat nu het groot flankement betreft, ik geloof niet dat de waarde daarvan heel groot is, als men niet tevens onmiddellijk over andere vuurmonden kan beschikken om de nadering tot de forten te beletten.

De aanvaller zal daarbij voor een gracht komen te staan; die overgang is moeielijk, maar niet onnitvoerbaar, vooral niet

in werken, die geen eigen flankverdediging hebben en den eenmaal tot in de kapitaal doorgedrongen vijand een dooden hoek bieden.

Zeer gaarne zou ik nog in eene beantwoording treden van verschillende opmerkingen, die verder gemaakt zijn. Wanneer ik dit echter nalaat, dan is dit niet omdat ik de waarde er van misken, maar omdat ik meen, dat het ver gevorderd uur het wenschelijk maakt van verdere repliek af te zien.

De VOORZITTER. Met genoegen kan ik constateeren, dat wij hedenavond een zeer belangrijke vergadering hielden.

Wanneer het mij vergund is van een geheel ander standpunt dan waarop de verschillende sprekers zich hebben geplaatst, den indruk weer te geven op mij door de voordracht gemaakt, dan meen ik te mogen zeggen, dat de strekking der rede van den geachten Spreker was een betoog te leveren van de noodzakelijkheid eener meer actieve landsvordefding. Daartoe werden tal van stellingen op den voorgrond geplaatst.

Dat eene actieve verdediging altijd gewenscht is, niemand die een grondige studie gemaakt heeft van de militaire wetenschap, zal dit loochenen.

Intusschen om daaruit te distilleeren, dat de onafhankelijkheid van ons land zou liggen tusschen de liniën en de grenzen, dit gaat m. i. te ver.

Zeker geloof ik ook dat wij steeds moeten trachten het zwaartepunt te brengen naar de zijde onzer actieve kracht aan weerbare mannen, doch de kern van ons onafhankelijk volksbestaan ligt tevens in goed versterkte steunpunten, die aan onze levende krachten veroorloven actief te zijn.

Dat wij in deze richting een lijdensgeschiedenis achter den rug hebben en nog zullen doorloopen, is niet te miskennen. Doch daaraan valt niets te veranderen; steeds zal men staan voor nieuwere toepassingen der techniek, zoo o. a. het krombaan- en snelvuurgeschut en zal men daarmee bij den vestingbouw moeten rekenen.

Zeker moeten wij onze kracht zoeken in onze levende

strijdmiddelen, doch om tal van redenen, kunnen wij de versterkte steunpunten niet missen. Nu is het wel mogelijk dat zij goedkooper zijn te maken als tot dusver is geschied, doch daardoor kan men toch nog niet tot de conclusie komen, dat zij geheel zouden hebben uitgediend. Terecht toch zegt ook de door den Spreker herhaaldelijk aangehaalde schrijver Frobenius 1) dat het bij een toekomstigen strijd vooral zal gaan om de versterkte punten; zoo ook bij ons.

Wat het vuurduel betreft, meen ik, dat de artillerie meermalen en vooral ten slotte niet beter zal kunnen worden gebruikt dan als laatste troef om die in het gevecht uit te spelen, vooral ook om zoo lang mogelijk tijd te winnen.

Terecht zegt de majoor Sniijders 2): »Daarom *moet* de verdediger den geschutstrijd aanvaarden, als zijnde het enige middel om den aanvaller in zijn streven te belemmeren en hem het bereiken van zijn doel althans gedurende zekeren tijd te verbieden.»

Wat de uitleggers betreft, ik onderstel dat wanneer zij inderdaad uit zichzelf beweegbaar zijn, zij ook wel goede diensten kunnen bewijzen.

Intusschen meen ik het hierbij te moeten laten. Tal van belangrijke punten hebben heden avond de revue gepasseerd en het spreekt van zelf dat ze niet alle hier tot oplossing kunnen worden gebracht.

Het zij mij vergund te eindigen met mijn herhaalde dankbetuiging aan den Spreker van dezen avond, voor zijne belangrijke voordracht en aan de verschillende heeren, die wel aan het debat hebben willen deelnemen.

Hiermede sluit ik de vergadering.

De Secretaris,
J. M. R. LACEULLE.

1) Zie „Vertalingen en Overdrukken” Vijfde Serie I.

2) Zie Vereeniging t. b. v. d. K. 30 Jan. 1890.

BIJLAGE A.

Overzicht van de verliezen door de Deutsche belegeringsartillerie vóór Belfort geleden.

(Uit WOLFF „Belagerung von Belfort" Anlage 7).

Nummer van de Batterij.	Aantal vuurmonden.	Aantal dagen in werking geweest.	Aantal schoten door de batterij gelost.	Verlies aan personeel.		Verlies aan materiëel.
				dood.	gewond.	
1	4	28	3400	4	14	Een stuk rechter zijwand en raden vernield, een stuk gedemonteerd.
2	4	25	2900	1	7	Twee stukken gedemonteerd.
3	4	32	3000	5	19	Een sluitstuk getroffen; (de vuurmond bleef bruikbaar).
4	4	20	2100	4	17	—
5	4	36	3700	2	5	Een stuk gedemonteerd.
6	4/7	38	3300	"	2	—
7	4/6	50	4250	"	"	Een affuit vernield.
8	4	3	150	"	"	—
8 _a	4/6	19	900	"	"	—
9	2	1	120	"	"	—
10	4	23	1900	6	6	Drie affuiten beschadigd, een affuit gedemonteerd.
11	4	34	4400	"	2	Een stuk gedemonteerd, een affuit beschadigd.
12	4	43	4600	"	7	Een rad en een bedding vernield.
13	4	46	5450	"	10	Drie affuiten zwaar beschadigd, 3 affuiten getroffen maar bruikbaar gebleven.
14	4	46	5850	5	8	—
15	4	23	2100	"	"	—
16	4	16	4900	"	"	—
17	4	34	5550	"	2	Een affuit beschadigd.
18	4	34	4850	"	2	—
19	4/6	37	2000	"	1	—
20	4	13	2300	"	"	—
21	4	15	1200	"	3	Een rad vernield.
22	3/4	23	3150	"	2	—

Nummer van de Batterij.	Aantal vuurmonden.	Aantal dagen in werking geweest.	Aantal schoten door de batterij gelost.	Verlies aan personeel.		Verlies aan materiëel.
				dood.	gewond.	
23	4	20	2200	"	"	(2 dooden en 3 gewonden door het springen van een eigen granaat.)
24	4	23	2600	2	7	—
25	4/5	23	3200	"	"	—
26	4	8	1600	"	"	—
27	4	10	1000	"	1	—
28	4	8	870	"	5	—
29	4	5	1950	"	5	—
30 en 30a	8	6	1750	"	2	—
31	4/6	10	1600	"	1	—
32	4	10	3200	"	5	Een stuk gedemonteerd.
33	4	10	1600	"	3	—
34	4	4	550	"	"	—
34a	2	"	"	1	2	—
35, 36,	—	—	+ 1300	"	2	—
36a en 37	—	—	—	"	—	—
38, 39, 40 en 41	—	—	2350	"	1	—